

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1 | 2017

Jak se z Andreje Varholy stal Andy Warhol | Podvečer s Janem Matějem Rakem | Jak žili v Praze rusínští studenti | Ivan Pop: Ničivá sovětská „kulturní revoluce“ v Zakarpatí | Podkarpatské městečko Antalovce | Současný stav řešení náhrad za majetkové krivdy | Sokolové v Podkarpátí | Rodný kraj: O knize P. R. Magocsiho Zády k horám – Dějiny Karpatské Rusi

O rusínském putování

Nedávné výročí Andy Warhola mě přivedlo na myšlenku, že osobní příběh slavného malíře a grafika je typický pro mnohé Rusíny. Ne-li pro celé etnikum. Warholovi rusínští rodiče, otec Andrej a matka Júlia, pocházeli z východoslovenské Mikové. Přestěhovali se do Ameriky, do Pensylvánie, kde se otec živil na stavbách a v uhelných dolech. I když se syn Andy narodil už na americké půdě, vždycky se hlásil, stejně jako zbožní rodiče, k řeckokatolickému náboženství a chodil na bohoslužby. Navíc je známo, že výtvarné nadání patrně podědil po své rusínské mamince, která krásně kreslila.

Stejně jako Varholovi, také mnozí další Rusíni odcházeli ze své původní vlasti do ciziny na práci a lepším životem, na studia či – zvláště mladí lidé – možná i za dobrodružstvím při objevování nových světů. Fenomén rusínských migrantů se dostal i do literatury, vzpomeňme třeba na Čapkova Hordubala nebo, z nedávné doby, na nádherné divadelní představení souboru Farma v jeskyni Emigrantova píseň, plného působivých rusínských lidových melodií.

O Rusínech ve světě však především vypovídají zprávy o řadě osobností, příslušníků rusínské komunity, které se v cizině výrazně uplatnily. Mnozí z těch, kdo pocházejí z karpatského regionu, tj. z někdejší Podkarpatské Rusi či oblasti východního Slovenska, se v zahraničí dokázali prosadit, někteří i proslavit v různých povoláních.

Pokračování na straně 3

Foto Rudolf Štursa

Odpočinek na polonině Krásná

Národnost je otázka našeho přesvědčení

Jan Rychlík je historik, profesor na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. S manželkou Magdalenou, která je etnoložka, se systematicky zabývají i dějinami a vývojem na území Podkarpatské Rusi, především v době, kdy byla součástí Československé republiky. Nedávno vyšla jejich společná kniha nazvaná **Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946**. Právě ta nás inspirovala k rozhovoru s prof. Rychlíkem.

V roce 1930 bylo na Podkarpatské Rusi necelých tři čtvrtě miliónu obyvatel, z toho si asi čtyři sta padesát tisíc lidí napsalo národnost rusínskou. Dá se říct, jak se vyvíjel počet

Rusínů na Podkarpatské Rusi v době, kdy byla nejvýchodnějším cípem naší republiky?

To vlastně úplně přesně nevíme. Výsledky sčítání lidu z roku 1930 nereflktují úplně přesně, kolik z nich se považovalo za Rusíny v národním smyslu, kolik se jich zároveň považovalo za Ukrajince, případně za Rusy. Byla totiž kategorie národnost rusínská, a tam byli jedni, druhí i třetí. Dá se ale obecně říct, že počet slovenského obyvatelstva na Podkarpatské Rusi mezi lety 1921 a 1930 vzrůstal. Druhý jasný závěr je ten, že postupně slábnul proruský proud, byť nezanikl, a naopak sílil proud ukrajinoфильský.

Pokračování na straně 3

VALNÁ HROMADA

Výkonný výbor zve členy Společnosti přátel Podkarpatské Rusi na pravidelnou valnou hromadu v sobotu 8. dubna 2017 od 10 hodin ve společenském sále Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3.

Program:

1. Zahájení. Rusínské písničky zazpívá soubor Skejušan

2. Volba komisí, zapisovatele a ověřovatele zápisu
3. Zpráva o činnosti za uplynulé období, revizní zpráva, zpráva o hospodaření. Informace z odboček.
4. Volba nového výkonného výboru
5. Diskuse
6. Malé občerstvení v kavárně
7. Promítání dokumentárního filmu Jana Ciglbauera o Stráži obrany státu na Podkarpatské Rusi

ZVEME VÁS

na setkání s kytarovým virtuosem a skladatelem

ŠTĚPÁN RAK MEZI SVÝMI
ve středu 29. března 2017
v 17 hodin

ve společenském sále Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3

(Náhradní termín akce původně plánované na leden tr., která musela být pro nemoc pana prof. Raka odložena)

Pohodové odpoledne s Janem-Matějem Rakem

Kdo sleduje naše webové stránky, nebo u koho známe mailovou adresu, na kterou bylo možno poslat aktuální zprávu, dověděl se alespoň s malým předstihem, že avizované setkání s kytarovým virtuosem Štěpánem Rakem 24. ledna 2017 se odkládá. Pan profesor Rak totiž náhle onemocněl. Není se co divit, v lednových mrazech vrcholila chřipková epidemie. Místo něj jsme s pomocí manažerky slavného kytaristy zajistili hodnotnou náhradu, setkání s jeho synem Janem-Matějem, také úspěšným kytaristou. (Odložený pořad se Štěpánem Rakem bude v Domě národnostních menšin ve středu 29. března.)

Jan-Matěj přišel brzy, hodnou chvíli před začátkem se rozehrával. V málo vytopeném sále – po Vánocích se tu ještě nic moc neoklalo, topení zapnuli jen nedlouho před pátou – zůstala řada lidí v kabátě, zatímco kytarista byl nalahko. Někteří v publiku mladého Raka neznali, proto byli na jeho vystoupení zvědaví, ti ostatní se těšili. A očekávání se naplnilo.

Jan-Matěj Rak určitě zdědil talent po tatínkovi, hraje opravdu výborně. Jako zpěvák má velice příjemný hlas. Od otce získal i další hřivny, například fyzickou podobu, a také skladatelské nadání. A ještě cosi, co je pro kontakt s publikem velice důležité: bezprostřednost, vzácnou schopnost vzbudit zájem, získat si pozornost, zaujmout vyprávěním. Je o něm známo,

Jan-Matěj Rak 24. ledna 2017 v pražském Domě národnostních menšin.

že se v hudbě zaměřuje na interpretaci židovských písní, že velice rád hraje skladby Jaroslava Ježka ve vlastních úpravách a melodie ze starých filmů, které si upravuje pro kytaru. Umí i worldmusic. Také ovšem sám skládá písničky,

kteří na koncertech představuje. Je tedy nejen interpret, ale také písničkář.

To všechno nám stihl předvést. Byl brilantní hráč i poutavý vypravěč, hrál klasiku i populár, jednotlivé skladby uváděl nejen základní informací o autorovi, ale i vzpomínáním, jak se k nim dostal, jak je cvičil, jaký má k nim vztah. Umí vyprávět i nenásilně šířit vědomosti. (Však také vedle fotografie na FAMU vystudoval Pedagogickou fakultu!) Klasická hudba zněla z jeho kytary jako půvabná voňavá kytka, židovské písně jako pozdrav statečnému etniku, které houževnatě vzdoruje nepřízní dějin, Ježkovy písničky zabrnkaly na důvěrně známou, bohužel často pozapomenutou notu. A vlastní skladby mile překvapily původností, melodickým půvabem i interpretací. V pořadu, který moderoval Tomáš Pilát, zbyl čas i na dotazy z publika, mimo jiné i na dojmy Jana-Matěje z návštěv Podkarpatské Rusi, kde objevoval své rusínské příbuzné.

Ještě několik doplňkových informací: Jan-Matěj Rak vydal svou první desku před deseti lety, v roce 2007, se čtrnácti skladbami Jaroslava Ježka v instrumentální podobě zahrané na kytaru i na další nástroje. Jmenovala se Ježkovy Vwoči. Album s vlastními písničkami vydal až v roce 2011, předtím ale některé jednotlivě vyšly. Na internetu si můžeme přečíst i jeho bloggy, kde komentuje dobu, lidi, události.

ap

KRÁTCE ODEVŠAD

* **Připravujeme publikaci Země zaslíbená**, fotografie Rudolfa Štursy z Podkarpatské Rusi. O záměru jsme už v minulých číslech informovali, ale teprve nyní, v únoru tr., jsme dostali informaci z Ministerstva kultury o schválení finančního příspěvku na tento dlouho chystaný projekt. Můžeme tedy knihu dokončit a vydat. Rádi bychom ji věnovali panu Rudolfovi Šturmovi k jeho letošním devadesátým narozeninám.

* **Soutěž o nejkrásnější Rusínku** se uskuteční ve Svidníku na Slovensku 27. května 2017. Pořadatelem akce konané pod záštitou prezidenta SR Andreje Kisky je okresní organizace Rusínské obrody Svidníka. Organizátoři prosí přátele a sympatizanty Rusínů o podporu, příp. o finanční pomoc. Bankovní spojení: 0622865455/0900, Slovenská sporiteľňa, a.s. Kontakt na pořadatele: kontakt@rusinskyfestival.sk (Mgr. Miloš Strouček).

* **Karpatský front 1914/1915** je nová publikace, kterou vydal Klub vojenské historie Beskydy a Vojenský historický ústav Bratislava. Obsahuje 25 odborných studií od 18 autorů ze Slovenska, České republiky, Polska a Maďarska. Kniha má 312 stran poutavého textu, více než 100 fotografií, dobových ilustrací a map.

* **Skupina aktivistů**, členů ČSSD z pardubického regionu, se obrátila na ministra zahraničních věcí B. Zaorálka s žádostí, aby se zasadil o uznání rusínské národnosti na Ukrajině. „...Proto Tě žádáme, abys silou svého úřadu a své osobnosti se zasadil o splnění

spravedlivých požadavků Rusínů na Ukrajině, mj. o realizaci již schválené autonomie Podkarpatské Rusi, dnes Zakarpatské oblasti Ukrajiny, jejíž realizace je ukrajinskou vládou stále odkládána,“ uvádí se mj. v dopise. Iniciativa je osobní akcí skupiny, podepsali ji sociální demokraté Ján Kasič, Miroslav Verner, JUDr. Petr Šáda.

* **Fotografka Stanislava Perlínová** členka SPPR, mj. autorka souboru snímků z Podkarpatské Rusi, představila v únoru novou kolekci fotografií na své výstavě v Klubu Koníček v Praze. Tentokrát si vybrala hudební námět. (Na snímku S. Perlínové je dirigent Jakub Hruša.)

* **Hudaki Village Band**, který v Česku úspěšně vystoupil už loni, zahraje opět v Praze 28. března. Představí se v Paláci Akropolis na dvou koncertech – v 10 hodin na vystoupení pro děti a od 19.30 pro dospělé. Skupina se zaměřuje především na melodie a rytmy z Podkarpatské Rusi. Členové Hudaki Village Band prošli intenzivní hudební přípravou na jihu Ukrajiny, kde se dodnes udržel tradiční způsob života, soubor tedy čerpá přímo od zdroje. Stylem i nástrojovým vybavením patří do stejné kategorie jako světoznámé skupiny Taraf de Haidouks či Muzsikás. Vstupenky na www.palacakropolis.cz

ap

Národnost je otázka našeho přesvědčení

Dokončení ze strany 1

Kolik lidí se hlásilo k tomu či onomu proudu se ale asi přesně říct nedá, je to tak?

Nedá, aspoň já si to netroufám. V období autonomie Podkarpatské Rusi, tedy od podzimu 1938 do jara 1939 za vlády Augustina Vološina, zvíťazila ukrajinoфильská orientace a všichni povinně byli zapsáni jako Ukrajinci. Domnívám se, že dnes je poměr těch, kteří se považují za Rusíny a za Ukrajince tak asi padesát na padesát. Byť u některých se rusínská a ukrajinská identita může překrývat a není vzájemně v rozporu.

Rusíni v národnostním smyslu ale každopádně existují, i když se to někteří snaží zpochybnit...

Rusínská národnost nepochybně existuje. Národnost není otázka objektivních kategorií, je to otázka přesvědčení, otázka přihlášení se k určitému národnímu programu. Jestliže se Rusíni sami považují za Rusíny, tak jimi jsou. Bez ohledu na to, jakým hovoří jazykem. Samozřejmě, pokud bychom vycházeli z pseudovědeckých teorií lupiče Stalina, tak můžeme zapsat Rusíny jako Ukrajince. Pokud se ale značná část z nich za Ukrajince nepovažuje, musíme to respektovat a vnímat je jako svébytný slovanský národ.

Stejně tak existuje i rusínština, byť dlouho nebyla kodifikovaná.

Dnes kodifikovaná je a je to i jazyk kultivovaný. Přednedávnem jsem se zúčastnil sedmého balkanistického symposia na Masarykově univerzitě v Brně, kde jeden Rusín z Vojvodiny mluvil rusínsky, a ukázalo se, že bez problémů může vyjádřit i velice složité vědecké otázky. K tomu zajímavý dodatek: ačkoliv Rusíni na Ukrajině jako národnostní menšina uznávání nejsou, rusínština je uznávána jako jeden z regionálních jazyků. A jako jazyk nepochybně existuje, protože jím lidé hovoří.

A zase: někteří politici to zpochybňují, vydávají rusínštinu pouze za dialekt ukrajinštiny.

To je spíše otázka politická. Musíme si položit otázku, kde je hranice mezi jazykem a dialektem. Otázka je, jaké si nastavíme parametry. Víme, že na začátku 19. století byli slavisté, kteří říkali, že je jenom jeden slovanský jazyk a jednotlivé „jazyky“ jako třeba čeština nebo polština jsou pouze jeho varianty nebo dialekty. Domnívám se, že z filologického hlediska není důvod pochybovat o tom, že rusínština jazykem je. Že je to jazyk jako každá jiný slovanský jazyk. Obzvlášť, když je nyní kodifikovaná a byla alespoň většinou Rusínů přijata.

Rusínština byla kodifikovaná v Prešově. Jak ten kodifikovaný jazyk přijali například Rusíni v Polsku, Rumunsku nebo třeba v Americe?

Ta kodifikace samozřejmě není přijímána všeobecně, to si vyžádá ještě delší čas. Koneckonců – kodifikace spisovné češtiny taky trvala několik desítek let. U slovenštiny je to ještě patrnější: od počátku až do poloviny 19. století nebyla slovenština definitivně kodifikovaná a trvalo ještě dalších patnáct let, než byla přijata katolíky i evangelíky. To ale není nic, nad čím bychom se měli pozastavovat. Třeba v Polsku někteří Lemkové kodifikovanou rusínštinu uznávají, někteří ne. Je to spíše otázka praktického úzu. Většinou totiž dochází k uznání kodifikace obyvatelstvem tehdy, když se jazyk dostává masově do škol a do úřadů. Pak samozřejmě musí být jednotný, jinak by nebylo možno vyučovat a nemohla by fungovat státní správa. To se ale zatím ani na území bývalé Podkarpatské Rusi, dnešní Zakarpatské Ukrajině, ani v Haliči – tedy ve Lvovské nebo Ivanofrankovské oblasti, nestalo. Do úřadů rusínština zaváděna není a do škol v podstatě taky ne, jenom sem tam jako vedlejší jazyk. Jako něco, čemu se mohou žáci a studenti naučit vedle spisovné ukrajinštiny. Jsem ale přesvědčen, že je to otázka času. Pochopitelně ne v řádu měsíců – my historici měříme čas v delších periodách. Bude to, myslím si, trvat ještě několik dekád. Ale nepochybně k tomu dojde.

S tím jazykem, přede vším ve školách, byl problém už za první Československé republiky. Rusínština se na Podkarpatské Rusi vyskytovala v mnoha dialektech a nebylo jasné, jakou rusínštinu vlastně do těch škol zavést. A nejedna škola si zaváděla „svoji“ rusínštinu.

Musíme si uvědomit, že úředníci i učitelé se dostali do nového prostředí, do situace, kterou neznali. Byli odchováni rakouskými učitelskými ústavami, a v Čechách si každý mohl vybrat: buď bude chodit do české, nebo do německé školy. Čeština i němčina byly plně kodifikované, oba dva to byly úřední jazyky s velice vyspělou terminologií, a spory se vedly o to, jak se má v jazykově smíšených obcích mluvit na úřadech a učit ve školách. Jestli česky nebo německy. Na takovou situaci byla československá školská správa připravena. Jenže na Podkarpatské Rusi se úředníci a učitelé dostali do úplně jiných podmínek. Přišli na území, kde většina obyvatelstva byla negramotná, a školská správa nevěděla, jaké školy tam má zřizovat. Jestli takové, kde bude vyučovacím jazykem spisovná ruština nebo takové, kde to bude spisovná ukrajinština, nebo jestli se tu má učit v nějakém místním dialektu. A pokud to bude ten dialekt, tak který. Ty dialekty byly totiž minimálně čtyři a poměrně dost od sebe vzdálené. Dopadlo to tak, že víceméně bylo ponecháno na každém učiteli, aby učil tak, jak umí, nebo jak chce.

To se týkalo základních škol; u středních škol, gymnázií, to bylo přeci jenom trochu jinak...

Ano, ta byla buď ruská, nebo ukrajinská, a od roku 1938 jenom ukrajinská. A když přišla maďarská správa, spíše se zaváděla rusínština na bázi místních dialektů, protože ta se z pohledu maďarské správy po roce 1939 jevila jako nejmenší zlo. Nevyvolávala totiž žádné kontakty s žádným národem za hranicemi tehdejšího Maďarska.

Ovšem s negramotností se za první Československé republiky hodně hnulo...

Ano. Pokud mluvíme o československém školském systému na Podkarpatské Rusi, tak mnohem důležitější, než že nebyl zaveden do škol jednotný jazyk, je to, že se ti lidé vůbec naučili číst a psát. Ekonomicky se tomu kraji moc nepomohlo, ten kraj byl vždycky chudý a chudým zůstane, ale vzdělanostní úroveň tammých obyvatel nepochybně velmi narůstala. Myslím, že v tomhle ohledu nikde nenarazíme na takový pokrok, jako na Podkarpatské Rusi mezi lety 1919 a 1939. Za dvacet let se tam negramotnost snížila o polovinu a ti, kteří chodili do školy v době Československé republiky, už byli gramotní. Ať už se ti lidé učili psát v nějakém místním dialektu, ruský nebo ukrajinský. Koneckonců – mezi těmi řečmi zase nejsou tak velké rozdíly, takže se člověk, když se třeba později orientoval jiným směrem, mohl dobře přizpůsobit a jazyk a gramatiku se doučit. Tohle byl každopádně obrovský úspěch československé správy.

TOMÁŠ PILÁT

O rusínském putování

Dokončení ze strany 1

Andy Warhol samozřejmě patří k nejznámějším, ale zdaleka ne ojedinělým příkladům. Rusíni o sobě dávají vědět, ať se narodili na Podkarpatsí, Prešovsku či – jako Warhol – mají národní kořeny ve druhé generaci po rodičích. Úspěšně vykonávali a vykonávají povolání lékařů, fyziků, stavitelů, historiků – jako profesor P. R. Magocsi –, nebo třeba imunologů – jako

Ivan Lefkovits. V San Francisku žije a pracuje třeba lékař Michal Staninec, někdejší úspěšný dětský herec (pamatujete si Májové hvězdy?), po rodičích z rusínských kořenů, jehož cesta vedla až do USA...

Ale nemusíme pro příklady až do Ameriky nebo Švýcarska; víme o řadě Rusínů, narozených za našimi (nynějšími) východními hranicemi, nebo o jejich potomcích, kteří se uplatnili tady v Česku. Od doktorů přes umělce až po podnikatele. Kytaristu Štěpána Raka či další významné

klasiky snad ani netřeba připomínat. Ale někteří mladí lidé za zmínku stojí. V Česku žije rodina Moškolových, jejichž talentovaná dcerka Angelina má nakročeno ke kariéře úspěšné baletky.

Putování rusínských migrantů přináší často dobré, šťavnaté zdravé ovoce. Je to argument pro to, aby rusínští příchozí, kteří tu chtějí pracovat či studovat, dostali u nás šanci. Například zjednodušeným povolovacím řízením k pobytu.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Rusínské stopy Andyho Warhola

„Jak se ze syna rusínských přistěhovačů, vyrůstajícího v československém ghettu na předměstí Pittsburghu stal symbol amerického umění 20. století a ikona pop artu.“

Těmito slovy vítá návštěvníka nově upravená stálá expozice děl Andyho Warholy v galerii GOAPO na Staroměstském náměstí v Praze. Je nazvána **Warhol/Warhola** a má podtitul Příběh o tom, jak se Andej Warhola stal Andy Warholou. Od úmrtí slavného výtvarníka uplynulo právě třicet let, zemřel v únoru 1987 po banální operaci slepého střeva. Patřil k zakladatelům (nejen) výtvarného hnutí pop artu, k umělcům, kteří významně ovlivnili světové umění, reklamní a propagační grafiku, film i hudbu.

se starým světem a Andy byl výkvětem čehosi nového – plodem její energie.“, řekl Andyho synovec James Warhola. Júlia nikdy neztratila pouto k domovu. Dokládají to kopie jejich dopisů sestře „do kraju“, svaté obrázky, nebo kopie dokumentů, fotografie z osobních setkání.

Podle Rudo Prekopa, přítomného na vernisáži 22. února, představují vystavené exponáty jakýsi pomyslný československý oblouk: Warholovi rodiče se kdysi z republiky vydali do Ameriky – a významný umělec se nyní svým způsobem do naší vlasti prostřednictvím díla i dokladů o životě zase vrací.

Andrew (Andy) Warhola se narodil v r. 1928 v americkém Pittsburghu rusínským přistěho-

Po absolutoriu se v roce 1949 přestěhoval do New Yorku a začal zde úspěšnou kariéru ilustrátora časopisů a reklamního designera. Během 60. let se vypracoval z tvůrce inzerátů v jednoho z nejvýznamnějších amerických umělců své doby. Začal malovat známé americké produkty, např. plechovky Campbellovy polévky, věnoval se tvorbě portrétů známých osobností, např. Marilyn Monroe, Elvise Presleye, Muhammada Aliho, Micka Jaggera, Elizabeth Taylor. Založil umělecké studio „The Factory“ („Továrna“), v němž se obklopile umělci, spisovateli, hudebníky a undergroundovými celebritami. V r. 1962 začal s masovou produkcí síto-tisků, věnoval se i dalším technikám. „Pouze se

K výročí Warholova úmrtí připravila galerie expozici, do níž zařadila kromě obecně známých děl i tvorbu, která není často k vidění, hlavně však svědectví o jeho životě, původu a rodině: dokumenty, písemnosti, fotografie, drobné rodinné památky, snímky z Mikové, rodné obce Warholových rodičů. Vesměs zajímavá a podnětná svědectví o rusínských kořenech umělce. Od Warholovy rodiny je získali Rudo Prekop a Michal Cihlár pro svou knihu Andy Warhol a Československo, která před časem u nás vyšla. Autoři je zapůjčili galerii a zpřístupnili tak veřejnosti.

Část výstavy, která je věnována Andyho matce Júlii, dokazuje, nakolik byla důležitou a nedílnou součástí jeho života, a jak moc Andyho inspirovala. „Představovala spojený

valcům, kteří pocházeli z rusínské vesničky Miková na severovýchodním Slovensku. Warholův otec, Andrej Varhola, pracoval v uhelných dolech a na stavbách v Pensylvánii. Andy měl ještě dva starší bratry, Johna (Jána) a Paula (Pavla). Všichni společně žili na pittsburské 55. ulici Beelen. Rodina byla řeckokatolického vyznání, Warhol sám se do konce života pravidelně účastnil bohoslužeb a považoval se za věřícího člověka, často se také podílel na charitativních aktivitách církve. Mnoho obrazů věnoval náboženským námětům, byl silně ovlivněn východním křesťanským uměním. Umělecké sklony se u něj projevíly již brzy. Studoval designovou tvorbu na Carnegieho technologickém institutu v Pittsburghu a získal titul bakalář výtvarného umění.

dívám, pozoruji svět,“ prohlásil jednou. Jeho práce se staly velmi rychle populární.

Warholova díla byla spojena především s americkou pop-kulturou, zobrazoval dolarové bankovky, celebrity, značkové produkty a obrazy z novinových útržků. Umělec byl také úzce spjat s americkou rockovou skupinou The Velvet Underground, které dělal od roku 1965 manažera a zároveň byl i producentem jejich prvního alba. Album samotné se stalo známé i díky Warholově osobitěmu návrhu obalu – na přední straně desky byl zobrazen výrazný žlutý banán s nápisem „Peel Slowly and See“ („Pomalou oloupejte a uvidíte“). Po stržení obrázku žlutého banánu se na jeho místě objevil oloupavý růžový banán...

red.

Překladatel Dušan Karpatský byl po mamince z Užhorodu

Literární vědec, významný český překladatel ze srbochorvatštiny i dalších slovanských jazyků Dušan Karpatský (1935–2017) nás opustil letos počátkem února. Narodil se v Trebišově, v dětství žil nějakou dobu v Užhorodě, odkud pocházela jeho matka. Ta také po válce zvolila pro sebe a syny příjmení Karpatský, jímž se přihlásila k rodným kořenům. Otec za války zemřel. Na filosofické fakultě v Praze vystudoval bohemistiku a srbochorvatštinu, první překlad z chorvatštiny do češtiny zveřejnil roku

1958. Poté dlouhá léta přibližoval českým čtenářům srbské a chorvatské klasiky i moderní autory, psal odborné studie, věnoval se šíření jihoslovenské kultury. Dostal státní cenu za překladatelské dílo a cenu Josefa Jungmanna, byl uveden do Síně slávy českého překladu. Jedním z jeho nejvýznamnějších počínů byl překlad Sarajevské princezny Eda Jaganjace ze srbského. Kniha se silným protiválečným nábojem vypráví o holčičce zraněné při ostřelování Sarajeva a snaze lékařů zachránit jí život.

Vytvořil více než 100 překladů z chorvatské, srbské, bosenskohercegovské a černohorské literatury.

ap

Sovětská „kulturní revoluce“ v Zakarpatské oblasti – prostředek likvidace národní kultury Rusínů

Prvním krokem k uskutečnění sovětské „kulturní revoluce“ na Podkarpatsku byla likvidace rusínského školství, demonstrativní pálení rusínských školních učebnic a příruček. A to ještě předtím, než byla Smlouva o předání Podkarpatské Rusi – Zakarpatské Ukrajiny ratifikována parlamenty SSSR a ČSR (ČSR 22. 11. 1945, SSSR 27. 11. 1945) a oficiálně nastolen sovětský režim. Od 1. září 1945 měla být výuka ve školách vedena ukrajinsky nebo rusky. Další krok v sovětizaci školství byl zcela absurdní. Kvůli rozdílu v nastupu do školy v SSSR (od 7 let) a ve střední Evropě včetně Podkarpatska (od 6 let) Národní rada tzv. Zakarpatské Ukrajiny na „doporučení“ sovětských odborníků nařídila opakování ročníku ve všech školách, aby absolventi škol na Podkarpatsku ukončili školní docházku ve stejném věku jako na celém území SSSR. Takže do první třídy jsem chodil dvakrát! Vážnější problém byl v nedostatku učitelů ovládajících ruštinu nebo ukrajinštinu. Učitelé z řad ruských a ukrajinských emigrantů před příchodem Rudé armády utekli na Západ, zbylí byli zatčeni a posláni do GULAGu jako kontrarevolucionáři. Ve školách zůstali absolventi československých, maďarských a rusínských učitelů, kteří ukrajinštinu ani ruštinu profesionálně neovládali, avšak učít museli, jinak mohli být obviněni ze sabotáže.

Škola na sovětský způsob

Ve školách se učilo směsicí rusínštiny, ukrajinštiny, ruštiny a církevněslovanštiny. Z dnešního hlediska byla taková jazyková kaše nejspíš svérázným slovanským esperantem. V dalších letech už pokračování neměla, do škol byli nasazeni učitelé z východní Ukrajiny a Ruska. Nastal další problém, děti ani rodiče jim nerozuměli a oni nerozuměli dětem. Rusové opovrživě pojmenovali rusínštinu „tarabarský jazyk“. Navíc, jak je známo, slovanské jazyky mají jednu „nebezpečnou“ zvláštnost – jsou v nich tzv. „miny“. Určitá slova mají stejné znění, ale úplně jiný význam, v některých případech opačný, v jiných spisovné slovo v jednom jazyku má dokonce vulgární význam ve druhém. Díky tomu se stávaly našim učitelům ruštiny a ukrajinštiny východního původu různé „úrazy“. Třída nejprve strnula a vzápětí vybuchla smíchy. Ve vyšších třídách měli žáci usilovně studovat dějiny SSSR, avšak ve skutečnosti to nebyly dějiny SSSR, ale výhradně Ruska. Museli jsme znát nazpaměť panování ruských carů a jejich boj proti nepřítelům. Bylo nám trochu divně, že měli spoustu nepřátel a přece dokázali rozšířit území Ruska až do Aljašky. Podobné to bylo i v zeměpise. Znali jsme všechny řeky od Volhy k Amuru, ale že bychom věděli, co je Tisa, odkud a kam teče, to ne. Dějiny, zeměpis a literatura našeho kraje nepatřily do výuky, (bohužel to platí i pro dnešní výuku na Ukrajině). Jak se zpívalo v sovětské písni „Moj adres ně dom i ně ulica, moj adres Sovětskij Sojuz“!

Školství se konsolidovalo začátkem 50. let s příchodem nové generace učitelů, většinou už místního původu. Avšak místo na školách se pro ně našlo pouze na vesnici, v městských školách byl učitelský sbor výhradně východního původu. Koncem 50. lét nastala další pohroma: „Reformátor“ Nikita Chruščov vyhlásil program budování komunismu, jehož budovatelé museli mít středoškolské vzdělání. Horliví úředníci narychlo zakládali v každém městečku a větší vesnici desetiletky (před-

Dobový sovětský propagandistický plakát

stavte si v každé české vesnici gymnázium!), pro starší generaci byly zřízeny večerní střední školy. Takové desetiletky měly mizernou úroveň; maturitní vysvědčení se rozdávala jako na pásu, jejich prestiž klesla na nulu.

„Péče“ o kulturu

Téměř v každé vesnici bylo zřízeno „kulturní středisko“, byť primitivní (knihovna, klub pro promítání filmů), které sloužilo především pro politické školení obyvatelstva, pro vymývání mozků. V centru každé vesnice visel na sloupu tlampač, který od 6 rána do noci hřmál usnesení ÚV KSSS a budovatelské písně oslavující stranu. Usínali jsme se zvonkohrou z kremelské věže a zvuků hymny „Sojuz něrušimj...“. V každém domě bylo instalováno rádio po drátě, to se aspoň dalo na rozdíl od tlampače vypnout. Na základě usnesení oblastního stranického vedení byla ve všech knihovnách provedena plánovitá likvidace knih z dob „buržoazních režimů“. Knižní fondy knihoven Společnosti A. Duchnoviče, Prosvity, Podkarpatské vědecké společnosti (PON), a samozřejmě zejména z biskupství šly do stoupy. Důsledně byly odstraňovány především veškeré publikace v rusínštině. V bývalých střediskových vesnicích a okresech se „buržoazní knihy“ spalovaly pro výstrahu

přímo na místě. Jejich přechovávání se totiž trestalo podle paragrafu o „šíření kontrarevoluční literatury“.

Komunistický režim usilovně demonstroval podporu tzv. lidové kultury zakládáním amatérských pěveckých sborů, tanečních skupin, divadel, pořádáním spartakiád a přehlídek s povinným oslavováním komunistické strany a jejich vůdců, zpěvem poukrajinštěných „lidových“ písní. Důsledek byl pro rusínskou lidovou kulturu katastrofální – degradace a primitivizace skutečných hodnot.

Obnovení činnosti spolků podkarpatských spisovatelů a výtvarných umělců po válce povoleno nebylo. Jejich členové (pokud byli prověřeni) museli vstoupit do sovětských, státem organizovaných svazů a přijmout požadavky socialistického realismu, což nutně vedlo k umrtní originální podkarpatské malířské školy i rusínské literární tvorby. Mezeru rychle zaplňovali bezpáteří „umělci“ oslavující stranu a sovětský režim ve stylu socialistického realismu.

Problematické vysoké školství

Sovětský režim se snažil demonstrovat také svou kladnou stránku. V Užhorodě byla založena univerzita a učitelský ústav (později sloučen s univerzitou). Koncem 50. a začátkem 60. let byla univerzita rozšířena o řadu výzkumných center (atomový výzkum, sledování kosmických těles aj.) většinou napojených na vojenský průmysl. Vědeckovýzkumný potenciál univerzity však nebyl – s výjimkou zdravotnictví (lékařská fakulta) – spojen s potřebami regionu. Ten potřeboval kvalifikované odborníky pro školství, zemědělství a lesnictví, dřevozpracující průmysl (včetně chemického), avšak školy pro jejich přípravu nikdy zřízené nebyly. Zvláštní pravidlo platilo u přijímacích zkoušek na univerzitě. Pro abiturienty z řad místního obyvatelstva platila regulace, proto většina z nich propadla u přijímacích zkoušek. Otevřené dveře na univerzitu měly děti ruských důstojníků a odborníků. V době Gorbačovovy perestrojky byla konečně publikována statistika, která odhalila nízkou úroveň vzdělanosti v Zakarpatské oblasti. Podle počtu odborníků z vysokoškolským vzděláním se oblast ocitla na posledním místě na Ukrajině. Odborná a poměrně dobře placená místa byla zaplněna kádry z východu. Odborníci z řad místního obyvatelstva, kterým se podařilo získat vzdělání na Ukrajině nebo v Rusku, se museli spokojit s druhořadým umístěním, nebo odejít z kraje, což většinou udělali. Byla to cílevědomá politika sovětského režimu, zaměřená na urychlené odnárodňování a vytvoření „nového společenství“ – jednotného „sovětského národa“, zbaveného „místních národních předsudků“. Avšak krach sovětského režimu začátkem 90. lét ukázal pravý opak, Rusíni se začali hlásit o svá práva i když pět minut po dvanáctě...

IVAN POP

Na nedostatek literatury ani publicistiky o historii Podkarpatské Rusi si v poslední době nemůžeme stěžovat. Připomeňme například pravidelné kratší články i delší studie, které publikuje profesor **Ivan Pop** v našem časopise i na internetu, především na serveru rusyn.sk. Pravidelně na ně upozorňujeme mj. v rubrice Ze života Rusínů (nejen) na Slovensku. Jsou podnětné a připomínají významné události i osobnosti rusínských dějin.

V poslední době vyšla řada knih, které přispívají k poznávání historie regionu i Rusínů jako národa. O práci manželů Rychlíkových **Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946** jsme informovali v minulém čísle, rozhovor s prof. Janem Rychlíkem přinášíme v čísle současném. K zásadním pracím na rusínském téma patří rozsáhlá publikace **Paula Roberta Magocsiho** vydaná slovensky v prešovském nakladatelství Universitas s titulem **Chrbtom k horám – Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov**. V rubrice Rodnyj kraj na str. 13 o ní píše redaktor Petro Medviď. V příštím čísle se k obsažnému dílu vrátíme i v českém jazyce.

Zatím alespoň několik základních informací. Paul Robert Magocsi, vědec s rusínskými kořeny, je především historik, zabývá se však dalšími přidruženými obory, např. jazykovědou, kartografií atd. Věnuje se zejména dějinám Rusínů a rusínského teritoria a historii Ukrajiny. Působí na univerzitě v Torontu, pravidelně jezdí na Slovensku, kde přednáší především na rusínská témata. Téměř šestisetstránková publikace s rozsáhlým poznámkovým aparátem, bohatým obrazovým doprovodem, mapami, seznamem literatury a rejstříkem je pojata velkoryse. Pojednává téma z aspektů histo-

rických, geografických, jazykových i dalších. Dějiny regionu a karpatských Rusínů začínají předhistorickým obdobím a příchodem Slovanů do Karpat, pokračují reformací, protireformací, autor je dovádí až do současnosti. Zvláštní kapitola věnuje Podkarpatské Rusi v meziválečném období v rámci Československé republiky.

Zajímavý protějšek k moderně koncipované historiografii Podkarpatska tvoří dvě publikace vydané Klubem TGM v Užhorodě. Editorsky je připravil neúnavný předseda Klubu TGM v Užhorodě Ivan Latko. V obou případech jde o reprinty předválečných publikací. Historická studie **K. Kochanného-Goralčuka** (vydaná s podporou Pardubického kraje a SPPR) **Podkarpatská Rus v minulosti a přítomnosti** (z r. 1931) zpracovává dějiny Podkarpatska od pravěku až k letům první republiky, zvláštní kapitoly věnuje jednotlivým oblastem – hospodářství, školství, jazykovým otázkám, náboženství, kultuře aj.

Napište si o naše publikace

Nadále můžete objednávat nejnovější publikaci, kterou vydala Společnost přátel Podkarpatské Rusi. Kniha receptů *Prostřeno na Podkarpatské Rusi*, které sesbírala Dagmar Březinová, stojí 150 Kč.

Zároveň oznamujeme, že došlo k výrazné slevě dvou předešlých titulů: *Gentleman trávníků a školních tříd* (od T. Piláta) nyní za 60 Kč a *Cesty a křižovatky* (S. Mathauserová) na 90 Kč. Seznam všech publikací najdete na www.podkarpatskarus.cz/knihy. U objednávek od 300 Kč neúčtujeme poštovné ani balné.

Objednávejte na adrese SPPR, viz tiráž, nebo pro rychlejší doručení na adrese: Jiří Havel, Rostislavova 11, 140 00 Praha 4, j.v.havel@seznam.cz

Sborník statí o legionářské osadě **Svoboda, její vznik a budování** (z r. 1933) je i dnes záslužný ediční počín (redakční zpracování Josef Kápár). Autory kapitol byli přímí účastníci vzniku a rozvoje osady. První vydání knihy vyšlo k desátému výročí vzniku osady (v r. 1923); v době vydání už fungovala a prosperovala. Počátkem 30. let měla přes 900 obyvatel – Čechů, Rusínů, Slováků i Maďarů. Autor jedné ze statí mohl s klidným svědomím napsat: „Obec Svoboda jest jistě nejlépe vybudovanou obcí na Podkarpatské Rusi a její obyvatelstvo se snaží, aby plnilo své povinnosti jako dobří příslušníci obce a státu, s jehož pomocí byla vybudována...“ Historie Svobody je pozoruhodná a vzrušující kapitolou československo-podkarpatské historie.

ap

Rusínští studenti v Praze mezi dvěma válkami

Na obrázku, který doprovází tuto glosu, je skupina studentů karpatoruského internátu v Praze 7 na Letné – tam, kde je nyní Letenská pláň. Tuto budovu dostali rusínští studenti po jugoslávských studentech, kterým byl z iniciativy a podpory jugoslávského krále a prezidenta Masaryka postaven nový internát.

I když budova byla dřevěná, našim studentům vyhovovala kvůli nízkým poplatkům za bydlení a stravu. Navíc za budovou bylo fotbalové i volejbalové hřiště a tenisové kurty, které spravovala studentská samospráva koleje a získávala tak i peníze do studentské pokladny.

V každém pokoji budovy stály dvě postele a dvě skříně. Studenti platili podle svých finančních možností měsíčně 50, 75 nebo 100 Kčs. V jídelně byla divadelní scéna, kde se pořádaly umělecká vystoupení i odborné přednášky. Do sálu se vešlo až 150 diváků, takže kolejní pokladna se plnila.

Internát se stal malou rusínskou kolonií v centru Prahy. Vedení internátní studentské samosprávy se volilo tajným hlasováním na výročních schůzích. Rusínští studenti byli opravdovými správci a hospodáři koleje; všechny funkce, počínaje předsedou samosprávy až ke kuchařkám a uklízečkám, byly obsazovány pouze Rusíny z Podkarpatska nebo z prešovské oblasti.

Koncem třicátých let min. století dostali naši studenti pětipodlažní budovu s výtahem v Praze Dejvicích blízko dvou velkých českých kolejí vedle ČVUT. Byl to spíše hotel zařízený komfortním nábytkem, kobereci a s teplou vodou. V každém pokoji byla na stole elektrická lampa (zakoupila ji Kancelář prezidenta republiky). Přesto se studentům stýskalo po starém internátu – kvůli jeho okolí s hřišti, kam chodili sportovat, odpočívat, opalovat se. Říkali mu „karpatoruská Riviéra“.

Po okupaci Čech Němci byly oba internáty zabráný pro potřeby německé armády. Naši studenti z Prahy odjeli.

Fotografii věnoval předseda internátní samosprávy JUDr. Ivan Kovač, právník a pedagog (na snímku sedící uprostřed); v první řadě sedí je otec autorky JUDr. Emil Ivančo

Po válce v roce 1945 byl otevřen třetí karpatoruský internát v Praze na Vinohradech, Americká ul. č. 23; stalo se tak díky iniciativě bývalých studentů z předešlých internátů, kteří se po válce rozhodli žít v Praze. Byli to JUDr. Ivan Kovač, JUDr. Emil Ivančo, S. Antalovský a další.

Možná někdo z vás pozná na fotografii svého otce nebo dědečka a připomene si jejich studentská léta v Praze...

OLGA LUČANSKÁ

(s využitím článku Havrila Beskida v Rusínském národním kalendáři na r. 2002)

Obrázky z Antaloviec

Antalovce, aj vzhľadom na svoju odľahlosť, nepatrili k veľkým podkarpatským strediskám. Obec sa nachádza približne 20km vzdušnou čiarou východne od Užhorodu, v údolí potoka Viela, uprostred hlbokých lesov. Zo severu je chránená horským masívom Sinatoria s najvyššími vrchmi Makovica /978m/, Tarnica /762m/ a Antalovská Poľana /971m/. Obec založili usadlíci so šoltýsom Antalom pravdepodobne v druhej polovici 15. storočia, patrila pod panstvo magnátov Drugethových. Od 17. storočia osídľovali obec aj Slováci, nachádzajúci uplatnenie v lesnom hospodárstve. Náleziská železnej rudy v neďalekom Čerteži vytvorili podmienky na vznik železiarne /hámmrov/ v r. 1820. Jeden zo zakladateľov hámmrov M. Petróczy má pamätnú tabuľu na cintoríne.

viec do Užhorodu v dĺžke 36km vybudovaná úzkokoľajná dráha na dopravu dreva a výrobkov z dreva. Prevádzku zabezpečovala armáda, vrátane dopravy vojenských osob. Od 1. 1. 1919 dopravu na krátke obdobie prevzali Maďarské štátne železnice, neskor mesto Užhorod. Po obsadení západnej časti Podkarpatska čs. vojskom bola dráha 21. 6. 1919 predísponovaná pod Správu čs. vojenských drevárskych podnikov v Antalovciach. Od r. 1921 dráhu prevádzkovali ČSD.

Pokiaľ ide o lesy v okolí Antaloviec, tieto boli po stabilizácii pomerov prevzaté Správou štátnych lesov a majetkov s riaditeľstvom v Užhorode. Správe boli podriadené polesie Antalovce a Jarok, lesná dráha Antalovce – Jarocký les v dĺžke 12km, drevosklad a štátna píla v An-

viedli J. Kováč a M. Rychterová., trafikou v obci M. Janočková. Antalovce mali aj vlastného lekára /MUDr. V. Ivanov/ i porodné asistentky /M. Mošáková a A. Rajnišová/. V obci sa nachádzali obecné školy – rusínska /učitelia J. Dufinec, J. Almášiová, E. Steinbergerová a P. Tovtin/ a československá /učitelia J. Novotný a R. Novotná/ a tiež materská škola /učiteľka A. Vlčková/. Pripomeňme v tejto súvislosti, že v Antalovciach sa narodila významná česká literárna historička a prekladateľka S. Mathausarová, autorka knihy spomienok „Cesty a križovatky“. Antalovce si obľúbil český maliar J. Tomec, ktorý tu pobýval v r. 1906 a čerpal motívy ku svojej tvorbe. Uvedme tiež, že historik R. Lášek venoval jednu kapitolu v trilógii „Jednotka určení SOS“ ústu-

Železničné nádražie v Antalovciach

Vojenský drevársky podnik - hala na výrobu dreva

V r. 1914-1916 bol v Antalovciach vybudovaný rozsiahly drevársky podnik, ktorý patril pod rakúsko-uhorské ministerstvo obrany vo Viedni. V období 1. svetovej vojny sa tu nachádzal veľký zajatecký tábor. Zajatci, prevažne Rusi a Taliani, vyrábali pražce, dyhy, sudy i dreváky. Je zrejmé, že pobyt vo vojenskom lágri v podmienkach ťažkej práce, zlej stravy a nedostatocnej lekárskej starostlivosti prinášal málo radosti. Mnohých zajatcov udržiavala pri živote nádej na návrat do vlasti, iní podľahli útrapám. Na miestnom vojenskom cintoríne odpočívajú svoj večný sen 118 ruských zajatcov. Za zmienku stojí skutočnosť, že vojenská správa tábora vydávala pre zajatcov núdzové peniaze tzv. Kassa schein v hodnote 50 hal., 1K, 2K a 10K, ktoré sú dnes vzácné a hľadané medzi zberateľmi.

Dodajme, že v r. 1915–1916 bola z Antalov-

ciach, ktorá mala vlastné elektrické osvetlenie. Ročná výkonnosť píly v r. 1928–1929 predstavovala asi 6000 m³ bukovej guľatiny. Rezivo vyrobené na píle bolo určené prevažne na export do cudziny. Pri štátnej píle v Antalovciach sa nachádzali dielne s výrobou rôznych športových potrieb. Miestne družstvo „Zvor“ pod vedením šikovného majstra P. Prochana bolo známe výrobou lyží.

Za 1. Československej republiky v r. 1930 v Antalovciach žilo približne 1100 obyvateľov, z toho 700 Rusínov, asi 300 Slovákov a Čechov a ďalší. Okrem práce na štátnej píle sa obyvatelia Antaloviec tradične zaoberali chovom dobytky a poľnohospodárstvom. V obci sa nachádzal štátny mlyn, medzi známymi remeselníkovi patrili F. Kuberka /kováč/ a J. Kosťo /kolár/. Hostinec a obchod so zmiešaným tovarom

povým bojom čs. jednotiek z Antaloviec do Turja Remet a Perečina.

Antalovce zo seba vyžarujú čosi magického. Je to svojráz obce a jej odľahlejšia poloha, priaznivé klimatické podmienky alebo krása okolitej prírody? Niektoré zdroje /časopis Paranormálne javy/ uvádzajú v okolí Antaloviec výskyt záhadnej bytosti – čudyčka. Tento podkarpatský yeti je opisovaný ako dvojmetrový obor pokrytý srsťou, ktorý sa živí ovcami a nepohrdne ani menším teľatom. Ľuďom však neubližuje. Vyznačuje sa schopnosťou rýchle miznúť v skalách. Jeho obľúbeným miestom je vrchol Makovice. Patria tieto povesti o záhadnom tvorovi k miestnym legendám? Kto vie, pri svojich návštevách Antaloviec a okolia sa vám možno podarí stretnúť sa s čudyčekom a túto záhadu preskúmať.

VLADIMÍR KUŠTEK

Nikola (Mikola) Šuhaj – stále živé téma

Nikola Šuhaj zůstává i v českých zemích stále živou – i když v současnosti především divadelní - postavou. Jeho skutečné osudy komentoval v jednom ze svých nedávných historických komentářů prof. Ivan Pop na internetu. Připomněl, že „Mikola Šuhaj (1898–1921) byl poslední karpatoruský loupežník.“ Jako vojenský dezertér začal přepadávat statky bohatých sedláků a židovských obchodníků. Své oběti nejenom olupoval, ale často i krutě mučil. Z dezertéra se tak stal nebezpečný kriminální

zločinec. Loupeživá činnost Šuhaje vyvrcholila v době po převratu 1918-19. Beztrestně unikal maďarským a rumunským vojenským hlídkám, poté i československým četníkům, několik z nich dokonce v přestřelkách zabil. Československé úřady proti němu nasadily vojenské posily, avšak Šuhaj byl dříve dopaden a zabit místními sedláky, kteří se mu pomstili za jeho loupeživé nájezdy. S postupujícím časem získala figura krutého loupežníka díky levicovým publicistům (maďarský komunista Béla Illés,

ukrajinský básník Mikola Marfijevič a další) romantickou aureolu. K té se dostal i československý spisovatel Ivan Olbracht.

Olbrachtův román Nikola Šuhaj loupežník – mimochodem stylisticky jedna z nejpůsobivějších próz české literatury 20. století – se po několika desetiletích, v 70. letech 20. století, stal předlohou pro muzikál Milana Uhdeho a Miloše Štědrone Balada pro banditu i pro stejnojmenný film. Na českých a moravských jevištích se stále hraje. **top**

Etnická identita Rusínů v České republice, 2. část

Pokračujeme v publikování studie etnologa a historika ANDREJE SULITKY o Rusínech v Česku vycházející z aktuálního výzkumu.

Mateřský jazyk

Výzkum potvrdil, že respondenti z členské základny Rusíni.cz pokládají uchování mateřského jazyka – podobně jako ostatní národnostní menšiny – za prioritu v menšinovém životě. Rusínští imigranti ze Slovenska tvoří přitom jazykově různorodě diferencované společenství, které mluví více dialekty rusínštiny, proto je v menšinovém společenství nahlíženo na otázku mateřského jazyka rozdílně podle místa původu, tj. z oblastí severního Spiše, Šariše či Zemplína. Odlišné morfologické jazykové znaky těchto nářečí neznamenají ovšem pro mluvčí překážku v komunikaci mezi příslušníky menšiny. Rusíni se tak považují za mluvčí rusínštiny, ale v podobě dialektů, regionálních variant „rusnäckých“ nářečí. Žádný z respondentů přitom nepotvrdil, že dovede mluvit ukrajinsky. Ukrajínština je pro ně jiný jazyk, znají ho jen částečně nebo špatně a ukrajinsky nemluví. Z výzkumného vzorku respondentů z členské základny Rusíni.cz vyplývá, že odmítavý postoj k ukrajínštině zaujímají i ti informátoři, kteří v původním domově na východním Slovensku navštěvovali školu s ukrajinským vyučovacím jazykem (25 – SR, muž, 35 let).

Je-li mateřský jazyk obvykle chápán jako něco samozřejmého, jako danost, do které se jedinec narodil, pro příslušníky rusínské menšiny jsou to regionální varianty rusínských nářečí. Jazyková situace v prostředí rusínských imigrantů je specifická také v tom, že mateřštinou hovoří pouze uvnitř vlastního menšinového společenství, ve veřejném prostoru používají slovenštinu, kterou ne zcela dokonale ovládají, nebo se snaží hovořit česky či spíše etnolekem češtiny. Postoje mluvčích k rusínštině na pozadí vícejazyčné komunikace se tedy pohybují odděleně ve dvou rovinách: na jedné straně hovoří rusínsky v soukromé sféře a spolkovém životě, na druhé straně slovensky nebo česky ve veřejném životě.

V menšinovém životě Rusínů se výše uvedené skutečnosti projevují jako jedna z otevřených otázek v oblasti výuky mateřského jazyka. V spolkové činnosti Rusínů totiž neexistuje program výuky rusínštiny jako menšinového jazyka a zástupci spolků Rusíni.cz či SPPR si nekladou ani za cíl rozvíjet aktivity se zaměřením na pořádání kurzů výuky mateřského jazyka. Důvodem je nejasnost, jak by se mělo přistoupit k výuce rusínského jazyka, který užívají v podobě dialektů. Především ale přetrvává pochybnost, zda by to měla být výuka kodifikované spisovné rusínštiny, která se používá na Slovensku, když snahy o její rozšíření jsou předmětem diskusí odborné veřejnosti i příslušníků rusínské národnosti. Diskuse na toto téma v členské základně Rusíni.cz i SPPR doposud prakticky ještě nezačala, objevují se jen sporadické úvahy (chybí i představa, zda by výuka měla zahrnout žáky základních škol,

ale také jejich rodiče). Nicméně zástupci spolku Rusíni.cz připomínali problém osvojení si kodifikované podoby jazyka a hlavně význam používání spisovného rusínského jazyka v postavení příslušníků menšiny mimo území Slovenska, když jejich identifikace je vázána na regionální variety rusínštiny původního domova.

Postoj současných imigrantů ze Slovenska k mateřskému jazyku charakterizuje výpověď informátorky střední generace – „doma rozprávame výlučne slovensky, poprípade rusnacky, takže aj naše deti vedia slovensky a rusnacky“ (8 – SR, žena, 30 let). Z dotazníkového šetření jasně vyplývá, že respondenti považují v domácím prostředí používání rusínštiny za samozřejmost – „s priateľom [pozn. A. S., tj. partnerem] i doma v rodine hovoríme rusínsky“ (21 – SR, žena, 28 let). V případě smíšeného rusínsko-slovenského manželství je komunikace v rodině závislá na přítomnosti rodičů manželského páru, resp. postoji partnera – „rozprávam rusínsky doma s otcom, s deťmi komunikujem slovensky, aj s manželkou, ktorá nie je Rusínka“ (24 – SR, muž, 42 let).

Pokud jde o čtení rusínské literatury, respondenti jen sporadicky uvedli, že sledují informace v rusínštině na internetovém portálu Holosy.sk či InfoRusín, respektive si přečtou přílohu v rusínštině v časopise SPPR Podkarpatská Rus, nebo že se zajímají o publikace rusínských autorů (10 – SR, žena, 33 let). V kodifikované podobě rusínštiny vychází sice Kvartalnyk Rusiniv v Čechách. Rodnij kraj jako příloha časopisu Podkarpatská Rus, ale povědomí o vydávání této tiskoviny je minimální. Zaznamenaná odvolávání se na internetový portál karpatských Rusínů Holosy.sk, který věnuje zvýšenou pozornost psané podobě rusínského jazyka a rusínsko-ukrajinským vztahům, jsou vesměs indiferentní. Souvisí to zřejmě s problémy výuky rusínštiny na Slovensku, obtížemi s rozšiřováním škol s rusínským vyučovacím jazykem a především diskurzem na téma, zda mladá generace Rusínů potřebuje výuku rusínštiny, když s její spisovnou formou se v profesním životě v praxi neuplatní. Odpovídá to nejnověji i publicistické úvaze pod názvem Chto sme a de ideme Aleny Blichové, spolupracovnice redakce Podkarpatská Rus ze Slovenska (Blichová 2015). Autorka poukázala na paradoxní situaci na Slovensku v tom smyslu, že Rusíni rezignují na rozvoj rusínštiny jako mateřského jazyka a nereflktují skutečnost, že s mateřským jazykem se spojuje kultura a duchovní hodnoty etnika.

Národnostně menšinová identita Rusínů

Na otázku o vědomí národnostně menšinové identity Rusínů reagovali rozdílně zástupci starší generace Rusínů, tedy občané ČR (SPPR), a zástupci současné imigrační vlny ze Slovenska (Rusíni.cz). Odpovídají tomu i odlišné strategie, které se projevují v postojích k rusínské menšinové identitě: vedle vyhraněné identity rusínské je to i dvojí rusínsko-česká (či česko-rusínská) nebo rusínsko-

-slovenská (či slovensko-rusínská) identita. Zdroje vědomí rusínské národnostně menšinové identity vidí respondenti v rodinném zázemí každého jednotlivce. V rámci členské základny SPPR si uchovává především starší generace vědomí vazby na Podkarpatskou Rus po rodičích, s nimiž spojuje vlastní národnostní identitu, například: „...otec byl Čech – legionář, od poloviny 20. let minulého století působil na Podkarpatské Rusi jako berní úředník. Na Podkarpatské Rusi se oženil s Rusínkou. Měl zájem trvale se usídlit na Podkarpatské Rusi, ale v roce 1939 musel opustit nově postavený rodinný dům. S rodinou se usídlil v Praze. Manželka hovořila i v Praze jen rusínsky a obtížně se v českém prostředí adaptovala. Vychovala dvě dcery, starší se narodila na Podkarpatské Rusi, druhá v Praze. Vedla je k aktivnímu osvojení rusínštiny. Od poloviny 50. let často navštěvovaly příbuzné na Podkarpatské Rusi a pouto k původnímu domovu matky znamenalo pro ně i uchovávání povědomí přináležetosti k Rusínům.“ (6 – ČR, žena 65 let) Respondentka k tomu uvedla upřesnění, že se sice cítí Češkou, ale s rusínskými kořeny, což chápe jako dvojí identitu. Výzkum také potvrdil, že ve spolkovém životě SPPR je rusínství obecně vnímáno jako stvrzování rodinných vazeb, které respondenty spojuje s územím Podkarpatské Rusi (3 – ČR, žena, 53 let).

Akcentování rusínství jako výrazu rusínské identity se odlišně projevuje v členské základně Rusíni.cz, tj. u imigrantů ze Slovenska, ať již v postavení občanů ČR, nebo SR: „Hrdě se hlásím ke své rusínské menšině.“ (5 – ČR, žena, 50 let) Hrdost na rusínský původ, příslušnost k rusínské národnostní menšině vyjadřují slovenští Rusíni s ohledem na kolektivní vědomí osobitosti rusínských tradic: „Naše vědomí národnostně menšinové identity vyjadřuje pocit hrdosti na rusínské tradice.“ (14 – SR, muž, 38 let) Demonstruje to i výpověď informátorky, která žije 5 let v Praze: „snažím sa nepotláčať svoje vlastné ja, to čo ma vystihuje a čo mi bolo mojimi predkami darované, čo ma naučili ... snažím sa byť súčasťou väčšiny aj tým, že do spoločnosti nesiem kúsok zo svojej kultúry.“ (9 – SR, žena, 28 let) V individuálních postojích je sice zdůrazňován pocit svébytnosti a odlišnosti v prostředí většinové společnosti, ale i snaha o plné začlenění se do většinové společnosti při současném udržování kontaktů s vlastním menšinovým společenstvím: „nemyslím si, že samotný pocit identity je u mne důležitý, to spíše v menší míře. Hlavně u komunitních akcí vidím možnost setkávat se s blízkými lidmi, s nimiž sdílím stejné hodnoty, komunikovat s nimi.“ (19 – SR, muž, 33 let)

*Publikováno v: Český lid 103,
451–472. doi:http://dx.doi.org/10.21104/
CL.2016.3.07*

(Pokračování v příštích číslech)

Co nového v přípravě zákona o náhradách

Dne 1. 10. 2009 nabyl účinnosti zákon č. 212/2009 Sb., kterým se zmírňují majetkové křivdy občanům České republiky za nemovitý majetek, který zanechali na území Podkarpatské Rusi v souvislosti s jejím smluvním postoupením Svazu sovětských socialistických republik. Tak bylo završeno několikaleté snažení Občanského sdružení Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy, zejména pana Ing. Josefa Havla, předsedy tohoto sdružení.

Zákon tehdy nebyl přijat v podobě, ve které byl navržen, neboť v průběhu legislativního procesu došlo k řadě změn. Mimo jiné byla vypuštěna možnost dědění nároku, v případě, že tento byl oprávněnou osobou uplatněn, avšak tato oprávněná osoba v průběhu řízení zemřela. Zákon vykazoval další nesrovnalosti. Některé z nich se podařilo odstranit první novelou tohoto zákona, která nabyla účinnosti 1. 5. 2012 a byla přijata zákonem č. 121/2012 Sb. Ačkoliv v průběhu přijímání této novely bylo již zřejmé, že je nedostatečným způsobem upraven okruh oprávněných osob, kterým má být náhrada za majetek zanechaný na Podkarpatské Rusi vyplacena, nebyl dostatek politické vůle k tomu, aby i v tomto bodě bylo možno dosáhnout změny.

Současný stav je takový, že oprávněnými osobami jsou pouze původní vlastníci nemovitostí zanechaných na Podkarpatské Rusi, dále jejich manželé či manželky a nakonec jejich děti. Původní vlastníci s ohledem na dobu, která od zanechání nemovitostí na Podkarpatské Rusi již uplynula, v převážné většině nežijí a pokud jde o jejich děti, tak ty dosahují již značně pokročilého věku. V mnoha případech se stalo, že děti původních vlastníků sice uplatnily nárok na náhradu u Ministerstva vnitra včas, avšak v průběhu správního řízení, event. soudního řízení (které v mnoha případech muselo následovat,

neboť Ministerstvo vnitra žádosti nevyhovělo), pak tyto oprávněné osoby zemřely. Tím nárok zanikl, neboť další osoby již nejsou osobami oprávněnými podle zákona a řízení bylo z toho důvodu zastaveno, aniž by stát jakékoli vypořádání vyplatil.

Nutno též zdůraznit, že podle současného znění zákona 212/2009 Sb., byla lhůta pro podání žádosti o vypořádání do konce roku 2013 a tato agenda je již u Ministerstva vnitra uzavřena. V této, již uzavřené fázi, bylo vypořádáno celkem 548 žadatelů, jimž bylo vyplaceno souhrnně vypořádání ve výši 343.407.511,- Kč. Pro vaši představu tak průměrné vypořádání na jednoho žadatele činí 626.656,- Kč.

Jelikož naše advokátní kancelář spolupracuje s Občanským sdružením Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy a zastupovala v řízení před Ministerstvem vnitra i před soudem oprávněné osoby, bylo nám jasné, že je zapotřebí tuto situaci změnit. Jak jsme vás již informovali v minulosti, zpracovali jsme v roce 2014 návrh novely zákona, která počítá s tím, že kromě dětí původních vlastníků, by byly oprávněnými osobami, manžel a manželka dítěte původního vlastníka a jeho děti (tj. vnuci). Dále návrh novely zákona považoval za oprávněnou osobu též závětní dědice oprávněných osob.

Takto zpracované novely zákona se ujal pan poslanec Vladislav Vilímc z ODS, který byl již u původního zákona a jeho první novely též účasten, a situace mu je tak velmi dobře známa. K němu se přidala paní poslankyně Jana Černochová, rovněž z ODS, pan poslanec Radek Vondráček z hnutí ANO, pan poslanec Jiří Junek z KDU-ČSL a paní poslankyně Jana Hnyková z Úsvitu.

Návrh novely byl poslancům rozeslán dne 17. 2. 2015. Následně ho v březnu 2015 projed-

nala vláda, která k němu, zejména na základě doporučení Ministerstva financí a vnitra, přijala zamítavé stanovisko. Teprve dne 13. 4. 2016 byl návrh novely projednán poslaneckou sněmovnou v prvním čtení a byl přikázán k projednání do rozpočtového a ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny. Následně byl návrh novely projednán oběma výbory a z ústavně právního výboru vzešel pozměňovací návrh, který značně zužuje okruh oprávněných osob, když počítá pouze s těmi vnuky, jejichž právní předchůdci uplatnili včas nárok na náhradu, ale předtím, než bylo rozhodnuto, nebo než jim byla náhrada vyplacena, zemřeli.

V reakci na zásadní výhrady Ministerstva financí a jako protiváha pozměňovacímu návrhu ústavněprávního výboru podal koncem roku 2016 poslanec Vilímc další pozměňovací návrh, kterým zúžil nový okruh oprávněných osob na vnuky a jejich manželky, čímž z odškodnění vyloučil závětní dědice.

Nyní návrh novely čeká na druhé čtení a podrobnou rozpravu v Poslanecké sněmovně. Již několikrát byl zařazen, ale na jeho projednání dosud nedošlo. Zatím bohužel chybí politická vůle se s touto křivdou z minulosti nějak spravedlivě a s konečnou platností vypořádat.

Pokud někdo z vás, čtenářů časopisu Podkarpatská Rus, má kontakt na jakékoli poslance, jistě bude ku prospěchu věci, pokud jej budete o potřebě přijetí této novely, která rozšíří okruh oprávněných osob, informovat. K tomu vám rádi poskytneme informační materiál, který vysvětluje potřebu přijetí navrhované novely a vyvrací zbytečné obavy Ministerstva vnitra a Ministerstva financí.

JUDr. KRISTINA ŠKAMPOVÁ
Mgr. JAN ŠKAMPA

JAK SE NA PODKARPATSKÉ RUSI SPORTOVALO

Sportování Rusínů za dob Československa, 5. část

Čím byla Podkarpatská Rus přitažlivá pro sportovní buditele nebo pro pořadatele sportovních podniků, že tam cestovali, dokonce tam působili a sportovní činnosti a akce právě tam připravovali i plánovali ?

Sokolové

Ti přišli na Podkarpatskou Rus s novými myšlenkami a taky, poctivě řečeno, otupit maďarský vliv. Mladí lidé totiž odsud chodili dlouhá léta na studia především do Budapešti, což jen zvyšovalo vliv Maďarů. Český Sokol byl jiný a získal si řadu přátel hodně rychle. Už na Vsesokolském sletu v Praze 1920 měli Rusíni své, zatím nepočetné, ale přeci jen zastoupení. Především zásluhou dvou mladých učitelů. Zásrubý, ten učil na měšťanské škole v Činadiévu a Mareše, který ve stejném městě učil na škole obecné.

Rusíni nemohli českým zemím konkurovat v úrovni ani v masovosti. Na to byla jejich sokolská historie příliš krátká. Sokolské organizace tu ale byly postupně zakládány a v roce 1938 (poslední meziválečný Vsesokolský slet v Praze) jich československé ústředí evidovalo 27. Rozmach přišel s rokem 1932, kdy byl Josef Scheiner, v té době starosta České obce sokolské, postaven do čela Svazu slovenského sokolstva. Do malebného kraje tehdy proudily nejen celé sokolské oddíly, ale – a především – sokolští cvičitelé a vedoucí. Myšlenka se uchytila a po celou dobu „první republiky“ byla rozvíjena a i v těchto končinách zdomácněla.

Text: **VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ**
reprodukcce: **VLADIMÍR BRADA**

Instruktáž Sokolů. Ten přednášející se jmenoval Antonín Friedl. Kam ho zařadit? Byl to totiž všestranný sportovec i organizátor. Atlet, běhal překážkové disciplíny, trenér, instruktor i vychovatel. Povoláním učitel. Jeho doménou nebylo působení ve škole, nýbrž v přírodě. Jako vychovatel věnoval svému koníčku i posláním opravdu všechnen volný čas. Tento snímek byl pořízen okolo roku 1935 snad někde na okraji Mukačeva.

* **Divadlo Alexandra Duchoviče v Prešově uvádí v rusínštině klasičnou pohádku podle Pavla Dobšinského Nebojsa.** Premiéra byla 24. února. Inscenaci se souborem divadla nastudovala hostující režisérka Zuzana Galková. Tvůrci inscenace chtějí pobavit děti i rodiče. Děj je zasazen do školní třídy v retro stylu – podle režisérky hlavně pro pobavení starších diváků, rodičů, kteří přijdou se svými ratolestmi. Se scénografkou sháněly rekvizity i na střední škole v Martině, kde režisérka studovala. Přispěl i ředitel divadla Marian Marko, ten se zase poohlédl ve „své“ střední škole v Medzilaborcích. Jde třeba o ilustrované mapy, nástěnky, lavice, žíněnky či dřevěná pravítka. V inscenaci nechybějí písničky ani nápaditá choreografie.

* **Muzeum moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích si připomnělo 30. výročí smrti zakladatele pop-artu.** Vedení muzea a hosté zapálili svíčky a položili dvě bílé růže. Podle ředitelky muzea Ludmily Štecové se v duchu výročí ponese celý rok. Připomínat je budou výstavy, workshopy, setkání a další akce. „A svíčka u sochy Andyho Warhola u nás nehoří každý den,“ upozornila ředitelka muzea, které je první svého druhu a stále jediné v Evropě. Vloni oslavilo pětadvacáté výročí vzniku. Muzeum tehdy navštívili Warholův synovec Donald (viceprezident newyorské The Andy Warhol Foundation for Visual Arts) s manželkou a synem. Donald oceňuje mimo jiné i skutečnost, že se muzeum nachází v kraji, odkud pocházela rodina Andyho Warhola. „Z této skutečnosti mohou čerpat umělci nejen ze Slovenska,“ uvedl k tomu.

* Na Úřadu vlády Slovenské republiky se koncem února uskutečnilo **XXIV. Zasedání Výboru pro národnostní menšiny a etnické skupiny.** Členové a členky výboru prodiskutovali vícero bodů programu a přijali jedno zásadní stanovisko a následná usnesení. Výbor se například zabýval Informací o činnosti Koordinační komise k zabezpečení plnění úkolů vyplývajících z Akčního plánu ochrany práv osob příslušejícím k národnostním menšinám a etnickým skupinám na léta 2016–2020. Věnoval se i programu Kultura národnostních

menšin v roce 2017. Přijal také zásadní stanovisko, kterým pověřil předsedu výboru k vykonání kroků na přeměnu Výboru pro národnostní menšiny a etnické skupiny na Radu vlády pro národnostní menšiny a etnické skupiny.

* Server rusyn.sk přináší stručnou **biografii spisovatele Jaromíra Tomečka** (* 30. 9. 1906 Kroměříž, † 15. 7. 1997 Brno), který má letos kulaté výročí. Studoval práva v Brně a Bratislavě. Po příchodu na Podkarpatskou Rus se stal nejprve obvodním notářem v Rakošinu, Dercinu, Lalově (1929–1934), potom vedoucím notářem na Verchovině ve Volovém (1934–1939). V době jeho pobytu na Podkarpatsku u něj bydleli Karel Čapek i Ivan Olbracht. Právě Olbrachtovi vyprávěl Tomeček skutečný příběh, jehož byl svědkem, a ten se pak stal podkladem pro Olbrachtovu povídku O smutných očích Hany Karadžičové a později filmu Karla Kachyni Hanele. V březnu 1939 byl maďarskými úřady deportován na území protektorátu. Dlouholetý pobyt na Podkarpatské Rusi výrazně poznamenal jeho tvorbu. Ze svého působiště psal řadu let fejetony a povídky do Lidových novin. V roce 1944 publikoval i román Stříbrný lipan, inspirovaný pobytem na Podkarpatsku. Postupně vydal přes 30 knih, v řadě z nich se stále vracel ke svým podkarpatským zážitkům. Svůj poslední podkarpatský fejeton nazval Krajina po bitvě. Napsal ho v roce 1991.

* V Prešově se konalo **21. Zasedání Kulatého stolu Rusínů Slovenska (OSRS).** Platforma, která sjednocuje rusínské profesionální instituce, občanská sdružení a nezávislé aktivisty, zvolila nové předsednictvo. Novým předsedou OSRS se stal Ján Lipinský, který převzal vedení po Milanu Pilipovi. Ten zůstává členem předsednictva „ex offo“, protože je, stejně jako Lipinský, členem Výboru pro národnostní menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR za rusínskou národnostní menšinu.

* **Rusínský festival ve Svidníku proběhne letos v květnu popáté.** Organizuje ho Okresní organizace Rusínské obrody ve Svidníku a několik jejích partnerů. Největším lákadlem pátečního (26. 5.) programu bude zpěvák, muzikant a bavič s rusínskými křeny Marián Čekovský. V sobotu bude novinkou

v programu Rusínského festivalu Miss World Rusin, tedy soutěž o nejkrásnější Rusínku a poté bude koncert skupiny IMT SMILE. Neděle bude patřit výlučně folklóru.

* **Většina muzeí v Prešovském kraji zaznamenala v roce 2016 vyšší návštěvnost.** Památky, expozice i výstavy v osmi muzeích a dvou galeriích v působnosti Prešovského samosprávného kraje navštívilo vloni více než 380 tisíc lidí. Je to o téměř 50 tisíc víc, než v roce 2015. Návštěvnost galerií klesla, naopak muzea zaznamenala vyšší zájem veřejnosti. Lídrem návštěvnosti se stalo Ľubovnické muzeum, kam minulý rok přišlo téměř 186 tisíc návštěvníků, což je o 42 tisíc lidí a 30 procent víc, než předloni. Ľubovnické muzeum mělo nejúspěšnější rok ve své více než šedesátileté historii.

* Další část cyklu **Rusíni jsou světoví** na serveru rusyn.sk píše o otci bulharské gramatiky **Jurijovi Venulinu Hucovi.** Rodákovi z Tibavy učarovalo Bulharsko, jeho dějiny a památky, především ty písemné. Věnoval jim obrovskou řadu svých vědeckých i popularizačních prací. „Přestože byl Rusín, je považován za spoluzakladatele slavistiky v Rusku a významnou osobnost bulharského národního obrození,“ čteme v článku.

* Server rusyn.sk rozmlouvá taky s **rusínskou aktivistkou Ľubou Kráľovou především o projektu Čemerica V.** Na setkání nazvaném Poznej svůj kraj mluvila Kráľová o průběhu a výsledcích projektu na slovenských školách. Aktivistka navštívila pět gymnázií na severovýchodním Slovensku, konkrétně ve Staré Ľubovni, Prešově, Medzilaborcích, ve Svidníku a ve Snině. Studentům mimo jiné pouštěla tematický film a velmi intenzivně s nimi na daná témata mluvila. Jak říká, reakce studentů byly různé, stejně tak i rusínské národnostní uvědomění. Nejzávažnějším závěrem z uvedených diskusí o Rusínech na Slovensku bylo projevení zájmu studentů o otevření večerní školy rusínského jazyka na jejich škole. Největší zájem byl v Medzilaborcích a ve Snině, menší ve Svidníku. Vedení všech tří gymnázií by nemělo s otevřením večerní školy problém, chybějí však učitelé. **top**

Ilko Sova z Bajusova

Opovaž se přijít domů opilý, nebo ti udělám takový cirkus, že na ten jazyk národnostních menšin nikdy nezapomeneš!

Moje dětství v Užhorodě

Každý z nás má ve své paměti určitý dějový úsek, uložený tam často navždy. Většinou jsou to vzpomínky na první dekádu života. A čím víc se blíží konec naší pozemské pouti, funkce paměti ztrácí na hodnotě. Asi to souvisí se stárnutím mozku.

Nedávno jsem při procházce křísil vzpomínky na své dětství. Když jsem po dlouhém čase procházel rodným Užhorodem, až jsem se podívil, s jakou lehkostí jsem si po tak dlouhé době připomněl a popisoval dávno zapomenutá místa i prožitě příběhy v nich. Je to jako bych posunoval korálky na řuzenci – s každou z nich se vybavuje zapomenutý příběh. Míjíme například budovu, která byla kdysi svědkem mého úžasu – viděl jsem v duchu velkou káď s dělníkem šlapajícím zelí: bosé nohy v zelí... Nešlo mi to dohromady s hygienou. Podobné běžné úkony bývají často u vnímavého dítěte objevem. A nejen pro dítě. Zastavili jsme se s přítelem u chlouby města – před řeckokatolickým chrámem zvaným rezidenční. Sdílel jsem obdiv přítele, chlubil se, jakoby katedrála byla mým vlastnictvím. Pamětníka potěší, že stále trvá tradice nádherných nedělních sborových zpěvů. Už jen zastavení u každého kostela by si zasloužilo zvláštní výklad – každý z nich dělí město na rozličná náboženství a dlužno pochválit, že tenkrát, za mého dětství, se svět z dnešní náboženské intolerance neděsil.

Jak si nevzpomenout na folklorní zvyky kolem těchto svatostánků! Veselo bylo třeba o Velikonocích. I malý školák s nadšením vzpomíná na velikonoční shromáždění věřících v centru města, kde duchovní kropil uzené, vejčička, pas-

chy (mazance). Zvlášť jsem prožíval, když po posvěcení dobrot nastal hromadný úprk domů.

Činili jsme tak všichni, i ti bez vyznání. Smál jsem se, když kněz použil místo kropenky obyčejné koště...

I na politický aspekt oslav prvního máje je zde nutno vzpomenout. Šli jsme v průvodu v doprovodu ozdobených koloběžek i bicyklů, dodnes se pamatuji na výkřiky z průvodu – munká! keněret! (práce! chléb!) příslušníků maďarské komunistické strany.

Politická hesla zesilovala hlavně při mýjení budovy županátu, tehdejšího sídla zemského gubernéra. Nemožu zapomenout ani na svůj první výdělek třiceti pěti korun, k tomu dort, kterým mě obdaroval český guvernér Rozsypal za pouhý přednes básničky. Přednesl jsem ji jako gratulaci k jeho šedesátinám. Byl jsem tam vyslán z první třídy obecné školy za českou menšinu.

Až mnohem později jsem si uvědomil, jakými drobnostmi se upevňovalo ve mně vlastenecké povědomí. Vždy jsem až ustrnul při pochodu naší armády, jejich pochodové písně viditelně rozjásaly široké okolí a nebylo občana, aby se po řadách vojáků zálibně neohlédl.

Netušili jsme – my, československá komunita – že to je jedna z labutích písní šťastnějších stránek dějin této země. Že jí začínají zvonit hrana. Ještě jsem stihl naslouchat slavnostním pochodům na počest otevření moderního Masarykova mostu, a pak už se přiblížil konec jedné ze světlých kapitol naší historie. Současně i s mým nezapomenutelným dětstvím

Na závěr bych chtěl vzdát hold našim učitelům, těmto nositelům osvěcenosti v každé temné

Autor článku Jan Roman jako čtyřletý chlapec v Užhorodě

době. S rozechvěním jsem stoupal po schodech školní budovy. Vždy, když jsem vstoupil o přestávce k oknu, se zalíbením jsem hleděl na záda sochy TGM. Teď se mi v duchu zjevily postavy řídícího Kudláčka s třídní učitelkou Elblovou. Tato ušlechtilá dvojice se zhostila svého poslání vzorných pedagogů na jedničku.

Byli to novodobí zapadli vlastenci.

JAN ROMAN

Rusín světového věhlasu

O seržantu Michalu Strenkovi (1919–1945), vojáku americké armády, je známo, že vztýčil vlajku na Iwo Jimě. Rodák z rusínské rodiny ve východoslovenské Jarabině se dostal do USA už ve svých šesti letech. Jako velitel jednotky na Iwo Jimě vztýčoval na tomto ostrově po jednom z útoků americkou vlajku, a to hned nadvakrát, ta první totiž nebyla dost velká a dostatečně viditelná ze všech částí ostrova. Sám Strenk se nedočkal ani definitivního dobytí ostrova. Zemřel na následky zranění záhy po vztýčení vlajky. Byl pochován se všemi náležitými poctami na národním Arlingtonském hřbitově ve Washingtonu. Nedaleko hřbitova stojí majestátní sousoší připomínající zmíněné vztýčování americké vlajky, a nechybí tu samozřejmě ani americký hrdina, Rusín Michal Strenk (alias Michael Strang). **top**

Milovník Podkarpatska

Český básník a kritik Jaroslav Zatloukal (*6. 3. 1905 Opava, †23. 9. 1958 Brno) studoval v Brně a Bratislavě, tam také učil od roku 1931 na reálném gymnáziu a poté na měšťanské škole. Během studií v Bratislavě mnohokrát navštívil Podkarpatskou Rus, jejíž krásná příroda a bída obyvatel byla jeho nejhlubší básnickou inspirací. V roce 1935 založil Klub přátel Podkarpatské Rusi a Podkarpatské nakladatelství. V roce 1936 vydal básnickou sbírku Vítr z polonin. Nejpříznačnější básní sbírky je Podkarpatoruský žal (Žalm země podkarpatské, zhudebnil Eugen Suchoň). V Bratislavě Zatloukal založil časopis Podkarpatská revue, jehož tři ročníky potom redigoval v letech 1936–1938. Prostřednictvím tohoto časopisu byli čtenáři v celém Československu seznamováni s tvorbou mladých rusínských spisovatelů, píšících vlastním jazykem, na jeho stránkách se diskutovaly problémy rusínské společnosti. Po Mnichovu vydal sbírku Zrazená. V roce 1939 v Brně vydal sbírku Proměny, v jejímž oddílu Kříž a pěst znova zní podkarpatské téma. Jeho posledním literárním dílem s podkarpatskou tematikou bylo libreto opery Zdeňka Blažka Vrchovina; dílo z r. 1951 mělo premiéru v roce 1956. **top**

* V Praze se 9. února konal 7. ročník Rusínského plesu. Účastnila se jej i hudební skupina Alegro ze Svidníku, která měla s rusínskými skladbami velký úspěch. Organizátorem Rusínského plesu, který nesl titul „Puščaňa, puščaňa – do biloho rana – tancec i špivaňa“ v pražském Kulturním centru Novodvorská byl Spolek Rusíni.cz – rusínská iniciativa v České republice. Zúčastnilo se

ho na 350 hostů, většinu tvořili Rusíni žijící v Praze a dalších českých městech. Přijeli ale i Rusíni ze Slovenska. A zněla především rusínská muzika.

* Server rusyn.sk pokračuje v seriálu Rusíni jsou světoví. Tentokrát se věnuje překladateli a tlumočnickovi Dimirtiji Zarechnakovi. Ten se po druhé světové válce dostal s rodiči do USA. Vrcholem jeho kariéry bylo zřejmě

několikanásobné tlumočení rozhovorů Reagan – Gorbačov v letech 1985–1988. „Během jednoho z prezidentských setkání mě najednou Gorbačov přerušil a zeptal se mě, odkud pocházím. Když jsem mu řekl, že můj otec je z Karpat, odvětil, že jeho otec v době druhé světové války právě v Karpatech zahynul,“ vzpomíná Dimitrij Zarechnak. **top**

KRÁTCE ODEVŠAD

Pravoslávie na Podkarpatsku

(Z pohľadu denníka Slovenský východ v 1. pol. 20. storočia)

Rok 1918 a vznik ČSR priniesol dôležité zásadné premeny v podobe nebývalej demokratizácie života na tomto území. Sloboda vierovyznania definovaná v ústave z roku 1920 priniesla nielen vznik nových cirkví, ale aj postupnú obnovu činnosti pravoslávnej cirkvi, ktorá mala v stredoeurópskom regióne dlhú tradíciu až do osudného roku 1646 (v poľských dejinách to bol rok 1596), kedy v rámci protireformácie a rekatalizácie na viac ako 250 rokov takmer vymizla z tohto priestoru.

Ochrancovia katolíckej cirkvi a vládnuca dynastia Habsburgovcov na jednej strane a od druhej polovice 19. storočia nastupujúca maďarizácia, panslavistický „strašiak“, a odnárodňovanie slovanského obyvateľstva v zalitavskej časti monarchie na strane druhej, šli ruka v ruku s upevňovaním pozície gréckokatolíckej cirkvi na území vtedajšieho Horného Uhorska (Slovenska) a Uhorskej Rusi (Podkarpatskej Rusi). Nacionálny útlak v podobe maďarizácie a sociálny útlak v podobe vymáhania dávky rokoviny a kobliny od veriacich zo strany gréckokatolíckeho kleru sa však po vzniku nového štátu v roku 1918 skompromitovali gréckokatolícku cirkev. Revitalizácia pravoslávnej cirkvi mala za následok to, že už počiatkom roku 1920 sa k pravoslávnej viere hlásilo viac ako 50 000 obyvateľov východnej časti republiky.

Takýto výrazný pohyb v náboženskom živote východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi nenechali ľahostajnú ani dobovú tlač, ktorá sa tejto téme venovala aspoň sporadicky. Z pohľadu slovenskej regionálnej tlače sa tak významným zdrojom informácií k pravoslávii, resp. pravoslávne hnutiu stal košícký denník Slovenský východ. Tento formálne nestranný tlačový orgán východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi bol prvým slovenským regionálnym denníkom a priekopníkom slovenskej tlače vychádzajúcej na východnom Slovensku po roku 1918.

V prvej polovici dvadsiatych rokov 20. storočia, kedy sa vo východnej časti republiky začínajú utvárať pravoslávne cirkevné obce, sa pozornosť tohto denníka sústreďovala primárne na Podkarpatskú Rus, kde malo toto hnutie oproti východnému Slovensku masový charakter. V januári 1921 bola v denníku Slovenský východ náboženská otázka na Podkarpatskej Rusi považovaná za najpálčivejší problém československej vlády, ktorému nepredpokladali skoré vyriešenie. Pravoslávne hnutie bolo podľa týchto správ šírené tzv. Veľkorusmi, ktorí sa z ľudí snažili „vyplniť vieru grécko-katolícku o ktorej vyhlasujú, že je to viera Maďarov a maďarónov Rusínom len tým cieľom vnútená, aby v ich vnútri bolo celkom udusené vedomie ich slovanského pôvodu“. V novinách poukazovali na to, že pravoslávie bolo na niektorých miestach prijímané so sympatiami, no odsudzovali ich „terroristický a výhražný postup, akým svoju vieru šíri medzi ľuďmi (zaberanie kostolov atď.)“, čo vyvolávalo odpor a pohoršenie a väčšinou nútilo vládne úrady k zakročeniu a k vmiešavaniu sa

Filiálna pravoslávna cerkev v Bilkách

do konfliktu týchto dvoch cirkví. To potom tzv. Veľkorusi využívali štváním obyvateľstva proti vláde a republike, ktorej vyhlásili najostrejší boj. Zároveň v tomto náboženskom boji videli aj politické pozadie, pretože si podľa neho chceli tzv. Veľkorusi pripraviť pôdu pre nastávajúce voľby. V podobnom duchu nám Slovenský východ podáva obraz o situácii na Podkarpatskej Rusi aj o mesiac neskôr, kedy už pravoslávne hnutie šírené stúpcami veľkoruského smeru nadobudlo obrovské rozmery zachvacujúc jeden okres za druhým. Pravoslávne hnutie sa rozširovalo z Izy do Chustu a Tjačeva (Tlačiv), ako aj do Iršavy, Dolhy, Berehova a mnohých obcí v Marmarošskej župe. Pravoslávny boli vytykané násilné excesy v množstve lokálnych konfliktov, čoho dôsledkom mali byť žiadosti gréckokatolíckych veriacich o povolenie ozbrojiť sa a „hájiť sa tak proti násilníckemu postupu pravoslávnych, ako aj použitie vládneho vojska na nastolenie poriadku. Následkom týchto opatrení podľa denníka pravoslávni štvli obyvateľstvo proti Čechom, čím údajne dokazovali, že náboženská otázka je len „plášťikom, za ktorým sa skrývajú ich politické a povieme priamo boľševické snahy.“

Prostredníctvom Slovenského východu sa v septembri 1921 dozvedáme z Užhorodu, že pravoslávie je vďaka neunavnej propagácii tunajšej veľkorúskej strany, nezadržateľne na postupe. K tomuto účelu mal slúžiť aj týždenník s názvom Ruský pravoslávny týždenník. Zo správy sa dozvedáme o tom, že biskupom pre Podkarpatskú Rus má byť vymenovaný Michal Mejheš, ktorý niekoľko týždňov predtým vo Veľkých Lúčkach (Velyki Lučky) zložil sľub do rúk biskupovi Dositejovi (Vasić), ktorý sa mal stať arcibiskupom. Vladyku Dositeja (Vasić) tu predstavujú ako srbského pravoslávneho biskupa, ktorý so súhlasom československej vlády už dlhší čas pôsobí na Podkarpatskej Rusi, kde sa s neobyčajnou pracovitosťou venuje vybudovaniu pravoslávnych cirkevných obcí. V tejto oblasti bol patričným spôsobom privítaný a „je dnes najpopulárnejším mužom v tunajšom kraji. Ohľadne vladyku Dositeja (Vasić) sa v Slovenskom východe zmieňoval aj článok venujúci sa klerikálnej politike. Autor článku, podpísaný iniciálkami jm, poukazoval na upevňovanie pozícií Ríma v novovytvorených štátoch, čo sa

Ikona – sv. biskup vyznávač Dositej (Vasić) Karpatoruský a Záhrebský

dialo napr. cestami pápežských nuncií po ČSR a Rumunsku. Ako napísal: „Táto zaujímavá hra Ríma s vládou je charakteristická najmä v našom štáte. Keď vláda povolá pravoslávneho biskupa Dositeja na Podkarpatskú Rus, s cieľom organizovania pravoslávnej cirkvi, vtedy Rím rozkáže, aby jeho zástupca v Československej republike nuncius Micara navštívil grécko-katolícku biskupstvo v Užhorode a Prešove, aby vzal pod ochranu všetkých gréckych katolíkov.“

V máji 1923 sa v Užhorode školský referent na Podkarpatskej Rusi, ministerský rada Pešek, ktorý sa vrátil z Prahy, v rozhovore so spravodajcom Slovenského východu vyjadril v tom zmysle, že vláda na základe ústavou uznannej náboženskej slobody nebude prekážať organizovaniu pravoslávnych cirkevných obcí. Týmto výrokom tak jasne deklaroval plnú legitimitu pravoslávnej cirkvi v celej ČSR. V súvislosti s organizáciou pravoslávia v ČSR sa však v Slovenskom východe dozvedáme aj o protiakciách Vatikánu, ktoré mali zabrániť rozširovaniu pravoslávia na území ČSR. Na základe direktív z Ríma mal nový pápežský nuncius v Prahe, Francesco Marmaggi, podniknúť rázne opatrenia voči pravoslávnej cirkvi.

JAN KOVAČIČ

(Dokončené v príštím čísle)

Родный край

Додаток до новинки Podkarpacká Rus

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духович

Вже не сьме „нивыдкы“

В децембрі 2016-го рока в Універзитній бібліотеці Пряшівської універзити в Пряшові проходила за участі автора презентація книжки під назвов *Chrbtom k horám. Definy karpatskej Rusi a karpatských Rusínov*. Автором є в русиньскім середовищу добрі знамый проф. Павел Роберт Маґочій і книжка є тлумачином анґліцького ориґіналу, котрый вышов у 2015-ім році. В словацькым языку єй выдало пряшівське видавництво Universum.

О авторови

Павел Роберт Маґочій (1945 р.), родак із Енґлвуду (США), універзитній професор, історик русиньского походжіння, є вызначным науковцом в области історії, картографії, соціалінґвістики, бібліографії і імігрантських штудій. Занимає ся і русиністиком а україністиком. Діє на Торонтській універзиті в Канаді в рамках україністичных штудій і од року 1996 є рядно выбратым членом Академії умінь і гуманітних наук Кральовского общества Канады. Міджі його майже 800 публікацій належыть 34 книжок, мож спомянути такы як: *Історичный атлас середньої европы; Україна: Історія її земель і народів; Народ нивыдкы. Лустрована історія карпаторусинів; Русины на Словеньску*, а так само бив і головным едітором книжки під назвов Енциклопедія історії і культуры карпатыськых Русинів.

Окрім того є вже дакілько десятков років активным в міджінароднім русиньскім русі. Є основателем Карпаторусиньского дослідного центру в США, котрый заснован іщі в 1978-ім році, бив єдным із основателів Світового конгресу Русинів, в котрім мав єден час функцію председа Світової рады Русинів і дондє є її честным председом, ініціював першы два Міджінародны конгресы русиньского языка.

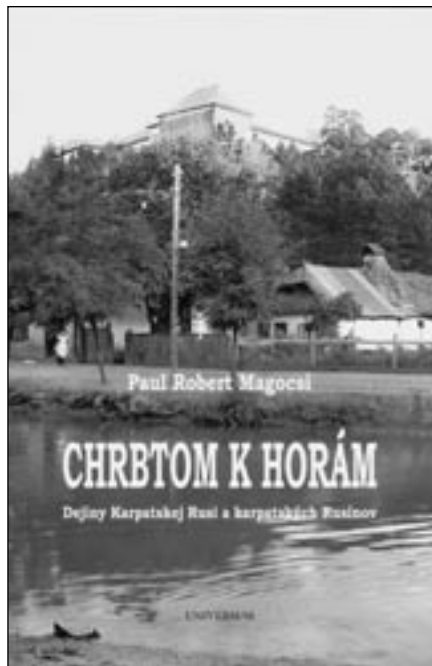
Унікатна історія

Нова книжка Маґочія, то історія Русинів, народа без власитной державы і їх історичній отцюзині – Карпатыськой Руси, котрой сердце лежыть в середній Европі. Автор в книжці слідує розвиток Карпатыськой Руси од перших преісторичных часів по сучасность і цілу історію Русинів од їх появляня в історії, счезнутя і зновуозроджіння по політичных змінах у 1989-ім році, коли сколабовав комуністичный режим в середній і выхвдній Европі, пише ся в анотації ку книжці.

Читатель може слова із анотації лем потвердити. На торгу книжок із проблематіков русиньской історії было того выдано вєце. Мож бы было спомянути книжку Івана Попа *Мала історія Русинів*, книжку його брата Дмитрія Попа під назвов *Мала історична енциклопедія Подкарпатыськой Руси*, ці Маґочійовы книжки *Русины на Словеньску або Народ нивыдкы*. Выштыкы із спомянутых, наперек высокій якості і фаховості текстів, суть обмежены теріторіально або часовыма періодами. На Маґочійовій книжці Народ

нивыдкы, котра має підназву *Лустрована історія карпаторусинів* мож бы было докінця крігіковати, же і кідь ся декларує як обща історія Русинів, предці лем найвєце тексту є присвяченого Підкарпатыській і Пряшівській Руси, покля од далшых русиньскых теріторіях, наприклад од Лемковині, там того чоловік много не найде.

„Довг“ Маґочій сплатив як раз новов книжков. На 600 сторінках читатель діставать комплексну і унікатну історію нелем карпатыськых Русинів од часу, коли ся за історичныма документами появили на мапі народів світа, і то Русинів выштыкых областей їх автохтонных теріторій і областей діаспори, але і історію Карпатыськой Руси обще, як теріторії, котру Русины заселили, од часів першого засельованя тых земель, через Келтів, Славянів аж по сучасну реалность повязану із вытворіном модерных держав, в котрых Русины жыють. Курто мож дочітати ся і о далшых народах, котры жыли на теріторії Підкарпатыськой Руси. Маґочій представляє першыраз комплексну історію по вєцєро лініях – через

географічну історію, історію русиньского народа, історію народа на фоні общой історії і політичных условій в Европі ітд. Но нелем того є унікатносьтов книжкы, котра дістала своє словацьке тлумачіння.

Книжка про выштыкы

Кідьже книжка є, мож реално повісти, першов досправдов комплекснов історії Русинів і Карпатыськой Руси, чоловік бы міг очекувати, же така публікація буде інтересна про узкы кругы історіків, ці далшу фахову публіку, но тяжко буде прыята простыма читателями. Но

Маґочій вказує і ту своє майстровство. Хоць є *Хырбетом ку горам. Історія Карпатыськой Руси і карпатыськых Русинів* книжков повнов історіографічных фактів, автор доказав і до так фахового твору перенести свій одлегшаний штіл писаня популаризачным жанром, який знаме наприклад із книжкы Народ нивыдкы, жебы комплексну історію Русинів міг взяти до рук будькотрый чоловік, котрый інтересує ся тов темов.

„Одлегшаню“ текстів помогло 36 деталных мап, котры ся в книжці находять, велике множество історичный фотографій, наскєнованых документів ітд.

Окремов і вынятковов справов в книжці суть тексты в сивых рамках, в котрых автор має нагаму, дякуючі текстам із різних жрідел, які до ньой закомпонован, довьясьновувати або розвити темы, котры ся находять в рамках голвного тєхту публікації. І нелем то. Много раз як раз в боčných тєкстах, котры дав до сивых рамиків, одкрывать різны історичны перлчыкы, припадно пише о справах, котры дотепер не были міджі людьми аж так знаны. Так ся читатель може дізнати о так мало зняных темах як *Протєстантизм і карпатыськы Русины* ці прочітати позначкы Василя Маркуса, котрый бив прямым участником конгресу, який мав за намагу „зновузєдинити Карпатыську Україну із Совітьскєв Українов“ в новембрі 1944-го року. Не боїть ся ани провоковати, кідь присвячує ся і темі названій реторичным вопросом: *Грекокатолицька церков: позітивный ці неґативный фактор?*, в рамках чого пише о словакізації грекокатоликів на Словакії.

„Нивыдкы“ вже має своє конкретне місце

Як уж сьме спомянули, Маґочій є окрім іншого автором книжкы під назвов *Народ нивыдкы. Лустрована історія карпаторусинів*. Автор ехосновав слова Енді Варгола, котрый о собі повів, же є нивыдкы. Не выштыкым ся тота назва полюбила (може то была так само провокація автора, жебы доказати, же Русины не суть нивыдкы нежычливиям), но то бы не бив тот найвєкшый проблем. Лустрована історія была досправды лем куртым, частковым ділом, котре не загорнуло много факты, котры бы і курта історія могла мати. Назва могла потім досправды про дакотрых, котры прочітали лем тоту книжку, зробити такы вражіння, як кідь Русины не мали свого місця.

Но кідь ся коло книжкы *Народ нивыдкы* міг найти чоловік, котрый собі повів *noten oten*, нова публікація Маґочія го перєсвідчить о дачім іншій. Завдякы той книжкы Русины і Карпатыська Русь дістали свої ясны історичны контуры, котры ясно вказують на факт, же Русины суть народом з властнов історіїв, культуров, языком, політичныма намагами, історичным програми і перемогами. Маґочій комплексно вказав, же Русины не суть „нивыдкы“, але мають своє конкретне місце – як географічне, історичне, так і міджі народами.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Fakta o židovských deportacích

Jsem studentem gymnázia v Plzni a účastním se tzv. SOČky (studentské odborné činnosti) za obor historie. Zabývám se tématem deportací Židů z Podkarpatské Rusi. Velkou inspirací, abych se začal více zajímat o tuto oblast a její historii, byla moje babička, která přežila transporty do mnoha koncentračních táborů. Bohužel informací k samotným deportacím z této oblasti moc není. Ptám se, jestli je možné dohledat nějaké dokumenty či vyhlášky, které byly na Podkarpatsku během druhé světové války vydávány, případně i nějaké deportační listiny nebo další informace k tomu, jak antisemitismus probíhal.

Jakub Vlach

Studentu Jakubovi jsme poslali nějaké materiály a kontakty, mají-li naši čtenáři informace nebo podněty, jistě je uvítá v další práci na tomto tématu.

Hledám dokumenty z hranic

Připravuji turistické tabule na slovensko-ukrajinské hranici, kde budí informace o regione. Chcel by som ich „okorenit“ i fotkami a zaujímavosťmi o hranici od doby, keď vznikla 1. ČSR až po dnešok. Materiálov na tuto tému je veľmi, veľmi málo (nemajú ich ani colníci), preto sa obraciam i na vás. Zaujímajú ma fotky z hranice, ktorá vznikla po jej posunutí na východ k Stakčínu (1939) a všetko, čo sa týka novej hranice medzi povojnovou ČSR a ZSSR (intenzívne hľadám foto prvej colnice vo Vyšnom Nemeckom, nema ju ani starosta obce). Veľmi ma zaujímajú i cestovné doklady, ktoré sa vtedy používali. Budu vďačný, keby mi nikdo vedel poskytnúť dokumenty – pečiatky z Vyšného Nemeckeho/Čiernej nad Tisou, skany pasov z roznych období, značenie hraničných stĺpov...

Robert Vico

Osud bratra Alexy Bokšaye Petra

Mám dotaz, týkající se pedagoga Petra Bokšaye, otce někdejšího slávisťického brankáře Alexy Bokšaye. V knize Gentleman trávníků a školních tříd autor uvádí, že Petr Bokšay byl vězněn ve sběrném koncentračním táboře, který přežil. V Národní politice z prosince r. 1938 jsem neméně našel noticku, že byl v zabraném Užhorodu zatčen, mučen a po propuštění následkům mučení podlehl. Informaci bych rád použil v připravované knize, která zčásti souvisí i s osudem A. Bokšaye. Za případnou pomoc předem děkuji.

Zdeněk Zikmund

Jak vypadala předválečná republika

V Lidových novinách byl zveřejněn uctivý článek o Gabčíkovi a Kubišovi, v němž stálo,

že „jejich čin přispěl k znovuoobnovení Československa v předmnichovských hranicích.“ To je ke něvěře, že dnešní novináři nevědí, jak ČSR v první republice vypadala! Takže jsem napsal článek, v němž jsem připomněl, že součástí předválečné republiky byla i Podkarpatská Rus. LN můj článek zveřejnily, a to dokonce bez krácení! Rád vám podávám tuto zprávu. V zájmu o Podkarpatsí Rus jsem jako člen SPQR neustal. V roce 2016 jsem požádal pana prof. Ivana Popa DrSc, aby nám napsal projev k 28. říjnu z pohledu rusínského Čechoslováka. Také jeho přečtení vyvolalo velký ohlas. Protože v závěru byla tato věta: „... Rusíni, kteří bojovali na východní frontě za svou vlast – ČSR. Zato se jim dostalo zbavení čs. občanství, a předání země Sovětskému svazu, který zde prováděl otřesné etnické, sociální i ekonomické experimenty.“ Ozval se jeden funkcionář ČSOL, bývalý důstojník a komunista, který mne žádal „o nápravu“! Informace o tomto konání SSSR. Samozřejmě, že jsem skutečnosti veřejně obhájil dopisem rozeslaným všem členům brněnské ČSOL, po němž se soudruh již neozval.

Redakci LN jsem také doporučil, aby zveřejnily seriál o Podkarpatské Rusi.

Jan Kruml

Polemika: Co pomůže Rusínům

Jako vždy jsme si se zájmem přečetli číslo 4/2016 časopisu Podkarpatská Rus. S potěšením jsme přijali informaci o vydání knihy „Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918 až 1946“. S mimořádným zájmem jsme si prostudovali i článek o rusínských fotbalistech, jsme totiž oba bývalí fotbalisté. Více takových informací!

Opět se však v tomto čísle objevily protiruské názory. Ty věci rusínského národa rozhodně nepomohou! Právě naopak. Pokud jde o Ivana Popa, u něj jde alespoň o vědecky podložené informace. Jen vyjadřujeme naději, že nás seznámí i „s rusínským rájem“ na současné Ukrajině! Co platí o I. Popovi, rozhodně neplatí o J. Romanovi. Autor v něm „velkomyslně“ přechází skandální skutečnost, že Rusíni na Ukrajině, na rozdíl od celé řady států EU i mimo ni (ČR, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko, Srbsko) nejsou uznáni za samostatný a svébytný národ, je jim odpíráno školství v jejich jazyce atd. Dále ignoruje skutečnost, že zákon o autonomii Podkarpatské Rusi, přijatý již v roce 1991, nikdy nebyl uveden v život.

Česká i slovenská vláda dluží našim bývalým spoluobčanům hodně. Mohly již dávno pro obyvatele Podkarpatské Rusi zavést režim, jaký mají např. Slovinci v ČR a ne čekat až na EU. Ale kdovíjak to bude. S novým americkým prezidentem se mezinárodní scéna podstatně změní. My osobně bezvívový styk s Ukrajinou

rozhodně nevíáme, neboť jeho výsledkem nebude, jak se prostoduše domnívá J. Roman, zlepšení života Ukrajinců, to se bude týkat jen velice omezeného počtu osob. I z hospodářského hlediska je to nesmysl. Copak se může přestěhovat několik miliónů osob jen tak? Spíše to přinese zesílené pronikání ukrajinských zločineckých struktur do Evropy.

Nicméně na lepší časy se blýská, ale ne z důvodů, které uvádí J. Roman. Dne 18. listopadu 2016 navštívila delegace Karpatorusínského konsorcia Severní Ameriky ministerstvo zahraničních věcí USA, aby jednala o problémech Rusínů na Ukrajině. A to je to, co Rusíni a Podkarpatská Rus potřebují a co je třeba dělat - soustavný tlak na kyjevský režim. To jedině přinese výsledky!

JUDr. Petr Šáda, Miroslav Verner,
(oba jsme členy Společnosti přátel Podkarpatské Rusi)

Můžeme za to, že nás rozdělili?

Jsem rada za váš časopis. Nacházím v něm spoustu vysvětlení a informací, jak žili na Podkarpatské Rusi rodiče mých rodičů. Moji rodiče v roce 1947 opustili rodnou zem Vagas u Tarna Mare v Rumunsku – a za Rumunů „bola bida“, říkali. Tatínek pochází z dvanácti dětí (10 chlapců, 2 dívky) a mamka ze sedmi dětí. Až když přijeli roku 1947 na Tachovsko, začali se registrovat na matrikách. Děti, co už byly narozené, dostaly teprve první rodné listy... Moje maminka se jen vždy divila, proč mají všichni slovenskou národnost. Ale bez ní by se z Vagase asi nikdy nedostali.

Náš krajan, který uměl číst a psát, pan Jura Hřečin, nám řekl: Vy nejste ani Češi ani Slovinci, vy jste přeci Rusíni! A pomohl nám dostat se do Československa. Dal to práci. Iniciátoru panu Jurajovi Hřečinu, narozenému v roce 1911, už nemohu poděkovat – zemřel v roce 1978 v Lesné u Tachova.

Naši předkové pocházeli z různých krajů, z Verchoviny, od Zemplína, ze středního Zakarpatska. Vzdělání kdysi to byl jeden stát – Rakousko-Uhersko. Můžeme za to, že nás tak rozdělili? Část našich rodin je v Rusku, část v Maďarsku, v Česku, a nás kdysi připojili k Rumunsku. Pan Hřečin měl přání: Neměli bychom zapomínat svůj rodný jazyk, své písně a obyčeje.

Byla bych rada kdyby se našel někdo z pamětníků, a kdybych se mohla o Vagasi dozvědět víc. Také bych byla ráda, kdybyste v časopise Podkarpatská Rus zveřejňovali bajky, pohádky, texty písní, a třeba i pořekadla a pranostiky našich předků, které bychom si měli připomínat. Přejí vám hodně úspěchů a čtenářů!

Irena Růžičková